

1 CORINTHIANS

Corinth mu Greece lilim ningi ko wonong biya nunguningkiri. Se tom mu te mu Rome alo sor mu nunga bitaruwakasan. Se Rome ko kari supuling se ko kager kari suen biya tala Corinth bagakasan. Wonong umu langi, se dal suen biya nama wonong umu te kapakasan.

Se Corinth mu wonong kusumuri se kariimet sor sor namamonko mu nama Corinth kapakasan ale asele namakasan. Bore te se, kariimet duap duap koma gerak gerak te bagakasan. Wonong umu ikia duap duap, kaem kawel nunga nunup patawura ko munan, se saman katagot ko munan, mu ninguru tala te anikaso.

Paul Corinth ningi sige 18 iwita бага se den gilalong nunga manarukaso. Se kariimet suen biya tala Jesus ko nongomang ningi nunguning aram: Acts 18:1-17. Udagi Paul namaram Ephesus бага se tam gawa imi bataguru Kris alo Corinth bagakasan mu nungaram. Kris kariimet saki bagara aolak memek wore te namakasan, se nu tam gawa imi te munan suen la ko nunga kiti gurugam.

Den gira

¹ Ani Paul, Kaem kota ko gomang te Jesus Kristus ko apostle ko aga aru tam. Ani nanga bo Sosthenes ilak бага se,

² tam gawa imi bataguru nina sios Corinth mu ningarsan. Nina Kaem Biya, nu Jesus Kristus te noko kariimet ko ninga aru tam ale laili bagaralko

mam. Nina ta se awiriya sor suen la ko, Kari Biya Jesus Kristus nup biya tusan mu koma suanta. Nu nononga Kari Biya, se anananga Kari Biya tala.

³ Kaem nanga Nainet mu se, nanga Kari Biya Jesus Kristus nunga nongomang nangara se non-gomang lila mu nengerak pempem anirukko.

Kaem amilmil tua ko den

⁴ Ani pempem Kaem Jesus Kristus te gomang ningaram mu ko amilmil tui lagasam.

⁵ Mu awuk, nina Kristus ningi mu munan suen la te yawarakala la betesan, ninga munak te se ninga ikia te agotala.

⁶ Se ana umu te ikisan mu Kristus ko den gila-long ana ninga manorman mu nenenga ningi kapa daigam ale kuwim tam.

⁷ Bore te se, nina nanga Kari Biya Jesus Kristus aking peleruk tairukko mu ko amilmil te kimi bita se, kualala ko munan bo ko ta me tukunangasan.

⁸ Kaem sokel ningaruwuruk la nama tom nukum aruk, se nina ningimik ikup bo mena bagaral se nanga Kari Biya Jesus Kristus peleruk tairukko.

⁹ Ikiialko! Kaem, ninga aru tam ale ko Namar se nanga Kari Biya Jesus Kristus ilak bagara suanta bagaralko mam, mu nu mel bala ale diram la karo tua ko Kaem, se nu uwutata bitirukko.

Sios ningi tagira gurungumura se paoga bilulumura barasam

¹⁰ Aga singsang, ani nanga Kari Biya Jesus Kristus ko nup te aga angamang mu iwita ninga manorsam. Nina suen la ninimi nengemang suan awural ale te paoga bilulumura bo ninga ningi me

anirukko. Se munan umu te nenenga nengemang motam se ikia mu arerem la se diram la anirukko.

¹¹ Aga singsang alo, Chloe ilak bagara ko kariimet sang aga manorman mu, nenenga ningi den tagi gurungumura aniso iwita balman.

¹² Ani uwuta balsam mu ko duap iwita: Nenenga ningi bo balso, “Ani Paul ko,” maso; se bo balso, “Ani Apollos ko,” maso; se bo tala balso, “Ani Peter ko,” maso; se aking bo balso, “Ani Kristus ko,” maso.*

¹³ Se awuk, ana Kristus pakakumunak bilulumunakko terong e? Mena. Agi Paul nina nego ko tam kangono te kueram agila? Au, mu diram nina Paul ko nup te anuwa marak taman agila? Mu mena tala.

¹⁴ Bare ani agata mu nenenga ningi bo ta me anuwa marak tuem, mena, ani Krispas se Gaius ilak diram anuwa marak nungarem mu ko ani amilmilasang.

¹⁵ Bore te se, kari bo ta baluk ale nu aninga aip te anuwa marak tam ma me balukko.

¹⁶ O diram, aitakta angamin ares mam, ani Stephanas ko kuriang imet karogo anuwa marak nungarem tala. Bare kariimet bo i karogo iwita me ko ikiwasam.

¹⁷ Mu awuk, Kristus ani anuwa marak ura bitirikko me aga balam, ani den gilalong apurekko ko aga balam. Se ani den gilalong umu ali kari ko ikia sinar te me apusam, mena; ani uwuta bitirik mu ani Kristus ko tam kangono ko nunguning mu ko sokel menawurikko.

Kristus mu nu Kaem ko Ikia Sinar se ko Sokel

* **1:12:** Apollos: Acts 18:24-28.

¹⁸ Kariimet maga kuena namawasan mu, Jesus tam kangono te kueram ko den mu ngualara sipira ko munak masan. Bare ana kariimet Kaem nanga sangaru towoso mu ana ikisan, mu Kaem ko sokel.

¹⁹ Mu awuk, batoga bo te iwita aniso:

“Ani kariimet ikia sinar ago masan, mu nunga ikia maguwurikko;

ale kariimet ikia bibiya ago masan, mu nunga ikia gi due ko warikko.”

²⁰ Se kariimet ikia sinar ago masan mu, awuk nunga balnakko? Se law ko kausa kari masan mu, awuk nunga balnakko? Se ali imi ko kariimet ikia duap duap tagi lagasan mu, awuk nunga balnakko? Se mu awuk bare ali imi ko ikia sinar duap duap mu Kaem mel yam ko beteram?

²¹ Mu awuk, Kaem ko ikia sinar te numi kaluwuram, se ali imi ko ikia sinar masan umu te nu me ari ko ikimonko. Bare Kaem ko amilmil mu, den gilalong ana apusan, se ali imi ko kariimet balsan ngualara sipira ko den masan, mu te awiriya ko gomang ningi nunguning aso mu nunga sangaru taukko.

²² Juda alo mu miracle arigimonko nomotam bita lagasan, se Greek alo mu ikia sinar te ira sanamasan.

²³ Bare ana mu Kristus tam kangono te kueram mu ko duap apusan, se den umu Juda alo mu non-gomang motam maguwuso, se sor saki ko kariimet mu den mu ngualara sipira ko den masan.†

† **1:23:** Juda alo: Matthew 12:38; John 6:30; Romans 9:32; Galatians 3:13. Greek alo: Acts 17:18,21.

²⁴ Bare kariimet Kaem nunga aru giam umu, Juda alo ta se Greek alo ta, Kristus mu Kaem ko sokel se Kaem ko ikia sinar.

²⁵ Mu awuk, Kaem ko ikia ngualara ko ma balsan, bare kariimet nunga ikia sinar masan mu kiaram. Ale Kaem ko sokel mu galugaluk ma balsan, bare ali kariimet ko sokel mu kiaram tala.‡

²⁶ Se ikialko, aga singsang alo, nina aguwaya bagaman se Kaem ninga aru tam umu ningamin te tairukko. Nenenga ningi suan suan ta kari ko loagara te mu ikia sinar ago; suan suan ta mu sokel ago; suan suan ta mu imet kari nunup ago mu nunga kuriang iwita.§

²⁷ Bare Kaem ali ewere ko kariimet ikia sinar ago masan wore te dolara nungarukko, kariimet ngualara sipira ko ma nunga balsan wore nunga giam. Ale kariimet nosokel ago wore te dolara nungarukko, kariimet nosokel mena ma nunga balsan wore nunga giam.

²⁸ Nu ali ewere ko kariimet nunup bibiya ago ma nunga balsan wore mel yam ko nunga bitirukko, kariimet kituwura, nunup mena, nunga ari daleluwusan, wore nunga giam.

²⁹ Bore te se, awiriya bo Kaem koma te kota numi me ta patawurukko terong.

³⁰ Nina nu te se Jesus Kristus ningi bagasan. Se Kristus mu anananga ikia sinar Kaem kote tairam: ana am nu te la kariimet ningo diram ko nanga

‡ **1:25:** English te den iwita mu balsan paradox den masan. Paradox den mu imi te ago arikko: 1 Corinthians 3:18; 7:22; 2 Corinthians 6:10. § **1:26:** Kaem kariimet kutuwura nunup mena mu nunga giam: Matthew 11:25; James 2:5.

balam, ale noko kariimet ko nanga giam, se ana laili bagasan.

³¹ Bore te se, batoga bo te baluwoso iwita: “Awiriya noko daiga bagara ningo umu ko numi balu patawurukko mu me terong. Nu Kari Biya kota suanta amilmil tuokko mu asele munan diram.”*

2

Tam kangono ko den

¹ Aga singsang, tom ani nenenga te tairem ale Kaem ko den ninga manarukasam mu, ani betela kari bo nup biya ago agi ikia biya ago iwita tairem ale me ninga manarukasam, mena.

² Mu awuk, ani aga ikia iwita beterem, ani mel bo kigilik ko ikia me ta taik, bare Jesus Kristus tam kangono te kueram wore ko duap la diram balikko ikia beterem.*

³ Ani nenenga te tairem mu ani angimik kua saparam se nguangara barowara karogo iwita tairem.

⁴ Se aninga den ko sokel te apukasam mu, ani ikia kari biya bo den te kariimet nongomang kuluka iwita me bitakasam, mena, bare ani Bur Laili ko sokel wetang sapakasam.

⁵ Mu awuk, aninga angamang mu nenenga nengemang ningi nunguning mu ali ewere ko ikia kari ko den welang te me aratukko, bare nenenga nengemang ningi nunguning mu Kaem ko sokel te aratuk ale sokel karogo anirukko.

* **1:31:** Jeremiah 9:24; 2 Corinthians 2:17. * **2:2:** Tam kangono ko den: Galatians 6:14. Paul Corinth ningi: Acts 18:9-11.

Ikia sinar mu Bur Laili kote taiso

⁶ Nunguningta, ana awiriya kualala ko ikia ningi garuk se sinar mu, ana nunga ningi mu ikia sinar ko den nongorak munakasan. Bare ikia sinar umu ali imi ko ikia sinar, agi ali imi ko kari supuling bibiya maga namamonko umu nunga ikia sinar iwita mena.

⁷ Bare ana Kaem ko ikia yumura ko munakasan. Ikia sinar umu, tom ali mel suen la me arata la, Kaem kaluwura la ana noko sor nikim ago mu ningi ilak te baganakko nunguru beteram.

⁸ Ali imi ko kari supuling bibiya mu me ko ari iki gilingiman; nuna ko ari ikiman le mu, nuna Kari Biya, nikim ko duap umu, tam kangono te me tagiman le.

⁹ Bare mena, batoga te baluwoso iwita:
 “Bo ta motam te me arigam,
 bo ta dogowa te me ikiam,
 agi bo ta Kaem kariimet nu kua tusan mu
 anapeya mel nunguru beteram mu me ta ari
 ko ikiman.”[†]

¹⁰ Bare Kaem ko Bur Laili te anapeya mel umu wetang te nanga kausam.

Bur Laili mel suen la iki ari saposo, Kaem ko ikia du biya mu ago la ko iki ari saposo.

¹¹ Awiri kari bo ko ikia gomang ningi la aniso mu ari ko ikiokko terong? Mena. Mu nu kota mu asele ko ikiokko. Uwutatala, kari bo Kaem ko ikia du biya mu ari ikiokko me terong, bare Kaem ko Bur Laili mu asele ari ko ikiokko.

¹² Se ana Bur Laili taman mu ali imi ko mel bo mena, bare mu ana Kaem ko Bur Laili taman, ale

[†] **2:9:** Isaiah 64:4.

ana ko sokel te anapeya Kaem guramara mena nangaram mu ko ikisan.‡

¹³ Ale ana mel borta ko balsan. Bare ana ali kari ko ikia sinar ko munak te me munakasan, mena. Ana Bur Laili ko bala nanga kausam umu te balsan, ale kualala ko den nunguning mu kualala ko munak te balsan.

¹⁴ Awiriya Bur Laili nu kote mena, mu anapeya Kaem ko Bur Laili kote taiso mu nu me taso. Nu arigiso mu mel yam iwita arigiso, ale nu me ko sinarso, mu awuk, Kaem ko Bur Laili ko sokel te mu asele ko ikiokko.

¹⁵ Bare kari Bur Laili kote aniso mu melmasak suen la ninguru tuati arigiso, bare nu kota mu kari bo nu tuterukko me terong. Batoga bo te aniso iwita:

¹⁶ “Awiri Kari Biya ko ikia mu ari ikiso ale

te iki se nu kiti gurugokko? Mena.”§

Bare ana mu Kristus ko ikia mu anananga ningi aniso.

3

Sios ningi paoga bilulumura ko sangam den

¹ Bare aga singsang, ani nina kualala ko kariimet iwita me ninga manarukasam, mena, bare ali ewere ko kariimet se Kristus ningi kuriang mimili iwita ninga manarukasam.

² Ani nina kuriang mimili iwita amin ningarem, ale na aora me ningarem, mu awuk, nina na aora nalko me terong. Se aitak mu betelatala nina na aora nal ale lakumalko me terong tala.

‡ **2:12:** Bur Laili ko ura beteso: John 8:47; 14:17; 16:13-14; 1 John 2:20. § **2:16:** Isaiah 40:13.

³ Nina yam ali imi ko kariimet iwita bagasan. Mu awuk, ninimi ko iki paguwura ale den tagi gurungumura nenenga ningi aniso sumu, ali ewere ko munan mena e?

⁴ Se kari bo balso, “Ani Paul ko,” maso, se bo balso, “Ani Apollos ko,” ma balso, agi munan sumu ali ewere ko kari ko munan mena agila? Mu ali ewere ko kariimet nunga munan nina bitawasan.

⁵ Bare den ko nunguning mu, Apollos mu awiri? Se Paul mu awiri? Mu ana ura kari la! Ana Kari Biya ura koma koma nangaram, se anananga ura umu te nina Kristus ko nengemang ningi nunguning aram.

⁶ Ani tam muguri aguwem, se Apollos yu tuam, bare mel biya nunguningkiri mu, Kaem tam umu inang tuam se lagaram ale tarigiram.

⁷ Bore te se, awiriya tam muguri aguso, se awiriya yu tuso, mu mel biya iwita me ariginakko. Bare mel biya nunguningkiri ko ikinakko mu, Kaem kota suanta tam inang tuso se aragoso.

⁸ Kari tam muguri aguso, se kari tam umu yu tuso, mu nunga betera betera te ura koma suanta betesan, ale nunga ura beteman umu ko koma diram diram la tamonko.

⁹ Se ani Apollos ilak mu, ana Kaem ko ura kari, se nina mu Kaem ko ningam se ko kawam iwita bagasan.*

Sios ko ura kari mu kawam kaola ko kari iwita

¹⁰ Se Kaem gomang aisam ale ikia sokel aisam mu te ani kawam kaola ko kari gira yawara ko

* **3:9:** Kris kariimet mu Kaem ko temple iwita: Ephesians 2:20-22.

aratem, ale kawam ko barim murem. Se kari bo kelemek barim umu awote kawam kalowoso. Bare awiriya kawam umu kalokko mu, nu kota aguwaya kalokko mu ninguru ko ikiok ale asele kalokko.

¹¹ Mu awuk, awiriya bo barim bo kelemek me murokko, barim gira muru betera umutang suanta awote kawam kalokko, se barim umu Jesus Kristus.

¹² Se kari awiriya kawam umu gold agi, silver agi, manga yawara yawara ko motam pira bibiya mu te, kawam umu kaloso agi, tam kuting, sua, se sirsir te kawam kaloso agi mu,

¹³ noko ura aguwaya beteram umu, Day tom biya taiwoso umu ko nikim te wetang kapa saparukko. Nu anapeya mel aora agi aora mena te kawam umu kaolam agi mu, tama te kaiyok se ko ura ko nunguning umu wetang aratukko.

¹⁴ Se ko ura umu me kani malilaruk mu, nu ko ura koma ningo taukko.

¹⁵ Se ko ura umu tama ningi kani malilaruk mu, nu ura to te kolaram, ale koma bo me taukko. Bare nu kota mu memek bo me arigokko, bare ko ariga mu nu tama ningi wore tagi bataguru taman se aratam iwita.

¹⁶ Nina nengeta mu Kaem ko temple se Kaem ko Bur Laili nenenga ningi bagoso, mu nina me ko ikisan e?

¹⁷ Bore te se, awiriya Kaem ko temple bita maguwurok, mu Kaem nu maguwurokko; mu awuk, Kaem ko temple mu laili, se ko temple mu ninanta kariimet.

Ana kari nunup me patawunakko

18 Nina nengeta ninimi me kulalko! Awiriya ali imi ko munan te numi balso nu kari ikia sinar ago maso, mu numi kulurso. Ikia mu bola buiring tuok ale mel bo me ikia iwita numi bitiruk ale Kristus bowa ningi namaruk mu asele nu kari ikia sinar nunguning ago ko aratukko.

19 Mu awuk, ali imi ko ikia sinar masan umu, Kaem koma te mu ikia ngual kasik. O batoga bo te aniso iwita: “Nu ali kari ikia sinar ago masan mu, nunga ikia bibiya umu guruguso se nongota nunga taliposo.”†

20 Se batoga aking tala baluwoso mu: “Kari Biya kari ikia sinar ago masan umu nunga ikia mu arigiso mu mel yam iwita arigiso.”‡

21 Bore te se, kari nunup me patawuralko! Mel-masak suen la mu nenenga:

22 Paul agi, Apollos agi, Cephas§ agi, ali lilim la agi, kariimet marak bagara nunga nuguwim agi, kariimet kuera nunga nuguwim agi, tom aitakta imi agi, tom udagi mu, suen la am nenenga la,

23 se nina mu Kristus ko, se Kristus mu Kaem ko.*

4

Apostle ura ko munan nunguning

1 Bore te se, nina kariimet mu ana iwita nangarkalko. Ana Kristus ko ura kari se nu ana Kaem ko ikia mel yumura wetang te balnakko ko ura nangaram.

† 3:19: Job 5:13. ‡ 3:20: Psalm 94:11. § 3:22: Cephas mu Peter ko nup bo. * 3:23: Kaem mel suen biya Kris alo nangaram: Psalm 84:11; Romans 8:28-32; 1 Corinthians 2:9.

² Se awiriya ura uwuta nungarsan mu nuna ura kotam kote ura diram la se ningo la betemonko.

³ Bare ani agata mu, nina aninga ura tuteral agi, ali imi ko den ariga kari aga ura tutemon ta wore, ani umu arigisam mu am mel gotektir iwita arigisam; ale nunguningta mu, ani agata aimi me tutesam tala.

⁴ Ani agata aimi ko ikisam mu ani memek bo ta me beterem, bare ani agata balik ani kari diram ma me balikko. Mu Kari Biya kota aninga tuterukko.

⁵ Bore te se, ko tom nunguning me taiso la, nina giral ale kari bo ko bagara aolak me tuteralko. Am bagaral se Kari Biya tairuk asele ko. Nu ikia munan kaluwuman se tiromorom ningi aniso mu gi nikim te awurokko, ale kariimet nunga ikia yumura nongomang motam ningi mu wetang awurokko. Se tom mu te Kaem kariimet suan suan ko ura ningo agi memek agi mu, ko koma diram la nungarukko.

Nunumi patawura ko munan ko sinar den

⁶ Ario, aga singsang, ikialko, nina te ikialko ani den imi ana Apollos ilak nanimi te balem. Se nina ana nangimik te asele bala imi ko nunguning ikialko, “Munan den batoga te aniso mu me kiarko.” Ale munan umu te nina ninimi patawural ale bo nup patawural ale bo nup me karogo kaparko.

⁷ Nina mu, awiri kualala ninga bita se kariimet suen la nina nebowa ninga nunga awuram se munan umu beteralko? Mena. Kaem nina mel suen la ningaram, se mel awuk wore nu me ningaram? Se Kaem mel suen la ningaram agi mu, nina anape

ko mel umu nengeta ninga sokel te gi kam, ko ninimi patawu lagasan?

⁸ Lasek am mena, nenenga maingkala kualala ko mel ko kueman mu suen la gi sapaman, bare ana me ko ikikasan ta pa! Ale nenenga kualala ko melmasak ago terong ma la bagasan ta pa! Nina anananga kiaman ta pa, ale king bibiya iwita bagasan ta pa! Buta wore diram balsan se ana suen la eng am nengerak king ko me bagasan pa!

⁹ Aninga ikia te mu, Kaem ana apostle alo mu nukum te udagi biya nanga awuram, kari nongorak nama nunga momon se kuemonko wore iwita nanga awuram. Ana engel alo lilim la se kariimet alo lilim la nomotam te, mel bo ariga ale karogo gusira ko iwita nanga betesan.

¹⁰ Ana mu Kristus ko kari ngualara, bare nina mu Kristus ningi kari sinar nunguningkiri! Ana nasokel mena, bare nina mu nesokel ago! Ana mu kariimet nangarki maguwusan, bare nina mu kariimet ninip biya ningarsan!

¹¹ Tai aitak tom imi te mu ana na yu ko kuesan, ana nangimik guang batuwutuk am memek; ana ngual ngual nanga mosan kausan, se nangimik kawam digo mena.

¹² Ana nangata nanga nagiting te ura kowar betesan. Ana nanga bala memek nanga manorsan, bare ana koma ko den ningo nunga manorsan. Ale nanga bita maguwusan mu ana am gisan.

¹³ Bala memek te nanip maguwusan, bare ana koma ningo la nunga manorsan. Tairam tai aitak tom imi te mu, ana ali imi ko mel bune tutuk iwita nanip mena, marok ungi bolala awura ale gi ago

nama guringi waru sapa kam nanga betesan.*

Paul noko bagara aolak karo tumonko nunga manarso

¹⁴ Ani nina dolara ningarikko iwita den imi me batagorsam, mena. Bare nina aninga kuriang yawara alo iwita sinar ningarsam.

¹⁵ Kristus ningi mu nina ninga kiti guruga kari 10 tausen iwita agila, bare nina ningimik nenet mu suen mena. Mu awuk, ani Jesus Kristus ningi ko den gilalong ko ura te ani ninga nenet ko aratem.†

¹⁶ Bore te se, nina ani betesam iwita beteralcko ninga manorsam.

¹⁷ Duap owore te se, ani aga namar ninguru ko kua lagasam, Timothy, nu Kari Biya gomang ningi nunguning te karo tuso, mu beterem se nengete taiso. Nu aninga bagara aolak Jesus Kristus ningi betesam, ale aga kausa sor suen la te sios suen la ningi balsam se aga betera kaora mu ago areremaso, mu ko ningamin kiti paguk se ikialko.

¹⁸ Saki ikisan ani me nengete tairikko iwita ikisan, ale nunumi ninguru patawasan.

¹⁹ Bare Kari Biya ko gomang uwuta agi mu, ani nengete tairikko tom pingi aram. Se tom ani tairik mu ani kariimet nunumi patawuwasan mu nunga den baluwasan mu ko duap la me kupekko, bare ani nuna sokel aguwaya wore ago bagasan wore karogo la arigekko.

* **4:13:** Paul ikup gikaso: 2 Corinthians 4:8-13; 11:23-27. Kris alo ikup gimonko: Romans 8:36. Paul kota ko kuting te ura tokaso: Acts 18:3; 2 Thessalonians 3:8. † **4:15:** Paul ko ikia, ko gomang: Galatians 4:19.

²⁰ Mu awuk, Kaem ko kingdom mu munak ko mel la mena, bare mu noko sokel ko mel.

²¹ Nina awuk balsan? Ani bu giek ale ago nengete tairikko agi, angamang lila ko munan te nengete tairikko e?

5

Saman katagot ko munan duap duap sios Corinth mu karur tugumam

¹ Ana saman katagot ko munan memek nengena ningi aratuwoso mu ko den taman. Munan memek uwuta mu Kaem ko me ikia alo me bitawasan bare nina bitawasan, ko ana iwita iki-man: Kari bo ko nuet ko imet ilak no giwoso.

² Se nina munan umu ko me dolasan, ale ninimi patawu lagasan. Awuk, nina munan memek uwuta mu ko magi koteteka se, kari uwuta mu ninga biguwura ningi me karo watingi beteralko e?

³ Ani nengerak me bagasam, bare aninga angamang motam mu nengerak bagoso. Se ani nengerak baga kam, maingkala kari umu koma memek taukko balem.*

⁴ Owore te se, kam nina ilu biguwural mu iwita ikialko, aninga angamang motam mu nengerak bagoso se Kari Biya Jesus ko sokel mu nengerak bagaruk,

⁵ se nina kari uwuta mu Satan kuting te beteral se ko kumik guang ali imi ko mu memek am taukko, bare kam Kari Biya Jesus Kristus peleruk tairuk mu, nu ko marak sangaru taukko.

* **5:3:** Kris alo munan bita paguwusan se ko node iluwa ko den: Matthew 18:18-20; 2 Corinthians 13:10; 1 Timothy 1:19-20.

⁶ Nenenga ninimi patawura sumu memek. Nina me ikisan e? Yeast mu katirta plaua ago gurugusan, bare plaua laguwuso se lagoso aromemek aso.

⁷ E nina mu plaua yeast mena guruguman wore iwita pempem bagaralko. Bore te se, ulengkala ko yeast mu gi waru saparal, ale plaua yeast mena mu iwita bagaralko. Mu awuk, Kristus mu anananga Passover ko sipsip iwita nanga memek siwu warukko moman se kueram.†

⁸ Buta se nanga Passover biguwura biya Jesus te beteram umu la te baga se, ulengkala ko yeast munan memek duap duap ago mu nabiring tunak ale bread yeast mena, den nunguning ko bread umu la no se baganakko.

⁹ Aninga tam gawa girem bataguru ningarem mu te ani iwita ninga manem: nina saman katagot ko kariimet mu nongorak me soraralko, maem.‡

¹⁰ Bare ani ali imi ko kariimet saman katagot bitawara mu suen la agi, melmasak bo bo karogogia ko nomotam barasuwara alo suen la agi, tere daong nana alo suen la agi, kaem kawel nunup patawuwara alo suen la nongorak me soraralko iwita iki se me balem, mena, mu ikup biya. Mu awuk, nina ali imi lilim la beteral mu asele kariimet uwuta umu nunga bita talko.

¹¹ Bare den ani batagem mu ko duap iwita: awiriya numi balso Kris kari maso, bare nu saman katagot ko munan beteso agi, melmasak bo

† 5:7: Passover: Exodus 12:15,21; 13:7. Tom biya mu ningi Juda alo yeast nunga kawam ningi mu suen la waru sapakan, ale bread yeast mena mu la kai nokasan. ‡ 5:9: Kariimet memek alo nongorak me biguwura: Ephesians 5:3,7; 2 Thessalonians 3:14.

bo karogo giokko motam barasuwara agi, kaem kawel nunup patawuwara agi, saki alo nunup maguwura ko kari agi, yu nana ngualara ko kari agi, tere daong nana ko kari agi mu, kariari uwuta umu nongorak me kapetaral ale nongorak nal gialko.

¹² Kariimet sios buring ko bagasan mu, aninga ura bo nuna nunga tutia se lagarikko me aniso. Bare nina mu nunga sios ko biguwura ningi ko kariimet mu am nunga tuteralko.

¹³ Kaem mu kariimet sios buring ko bagara mu nunga tuterukko. Bare nina mu “kari memek nunga ningi baga se munan memek bitawoso mu kaoralko.”§

6

Kris kariimet biguwura bibiya motam te nunumi den te me betemonko ko den

¹ Nenenga ningi bo gomang ikup ko bo kote mu, nu anape ko ko Kris kariimet sang umu nunga pulawurok ale kari supuling Kaem ko munan me karowara mu nongote karogo namarukko?

² Kaem ko kariimet maingte ali imi lilim ko kariimet nunga tutemonko mu nina me ikisan agila? Se nina uwuta ali imi lilim ko kariimet nunga tuteralko mu, awuk, ikup den gotektek nenenga ningi arataso mu nengeta tutral nungalko me terong e?

§ 5:13: Den imi Old Testament te aniso: Deuteronomy 13:5; 17:7,12; 21:21; 22:21-22,24; Judges 20:13. Kariimet nunga munan memek bita tamonko me kuesan mu Kris alo nunga biguwura ningi nunga karosan.

³ Ana maingte engel alo nunga den tutenakko mu nina me ko ikisan e? Se buta agi mu, ana ikup suen la pempem la arataso mu balu nungurnakko terong la!

⁴ Se nina anape ko nenenga ningi ikup uwuta arataso mu kari sios ko dun te katir me sanami kirawara mu ninga munak arigimonko nuguting te betesan?

⁵ Dolaralko! Awuk, nenenga ningi ikia sinar kariimet bo ninga ikup baluk nungokko me bagoso agila?

⁶ Se Kris launuria bo barasoso ale ko launuria bo den te beteso mu me terong. Ale umu la mena, wore gisan ale ago nama Kristus ko me ikia alo nuguting te betesan, mu am me terong nunguningkiri!

⁷ Nina ninimi den te betesan ale karogo biguwura motam te aratasan mu, ninga munan umu wetang te balso, nina Kris alo iwita ninimi me betesan! Awuk, nina nemotam la bo ariwaral se me ninga bita maguwurokko e? Agi bo nemotam la ariwaral se ninga mel me tere giokko e? Am koma beteral nunguningkiri asele nengemang kutek maukko e?*

⁸ Bare ikialko, nina nengeta Kris alo la mu, ninimi bita maguwusan ale ninimi karogo tere nasan tala.

⁹ Kariimet munan memek bitawasan mu Kaem ko kingdom ningi me namamonko den, mu nina me ko ikisan e? Nengeta ninimi me kulalko! Saman katagot bitawara alo ta, kaem kawel nup

* **6:7:** Ka bo nika bita maguwurok agi mu, ko memek am siwu tuiko: Matthew 5:38-41.

patauwara alo ta, nuwus kuari ko munan ki-awara alo ta, kari kari numi karogo kolara gusira alo ta, kari kari la nunumi awote araga alo ta,

¹⁰ tere nana alo ta, mel bo bo karogo gia ko nomotam barasuwara alo ta, yu nana ngualara alo ta, saki nunga balu maguwura alo ta, se kager daong te mel tere giwara alo se suen la imi Kaem ko kingdom ningi me namamonko.†

¹¹ Se nenenga ningi saki ulengkala mu munan uwuta wore ningi bagakasan. Bare nu ninga giam ale ninga anuwam nungam, ale Kari Biya Jesus Kristus te se Kaem ko Bur Laili te ninga balam noko kariimet ningo diram ko ma balam.

Nangimik lilim la mu Bur Laili ko kawam digo laili

¹² Nenenga ningi bo baluk, “Munan mel suen la, ani am bita saparikko, ko kaola bo mena,” ma balukko. Bare ani iwita ka manorsam, munan mel umu suen la ni me ka sangaru saparukko, mena. Bare aking balu, “Munan mel suen la am bitirikko pa!” ma balu, bare mu ani iwita balsam, munan mel bo aninga bagara aolak me ta bituokko.

¹³ Aking nenenga ningi saki balsam, “Na mu natagu ko mel, se natagu mu na ko mel,” ma balsam. Se mu nunguningta. Bare Kaem ilagala la nunga menawurokko! Uwutatala, nenenga ningimik mu saman katagot ko mel bo mena, mu Kari Biya nup biya te tua ko mel; se mu Kari Biya ana nangimik lilim ko saonga suen la beteso.

† **6:10:** Kariimet saki Kaem ko kingdom ningi ilak me bagamonko: Galatians 5:19-21; Ephesians 5:5-7; Revelation 22:15.

14 Kaem ko sokel biya mu te Kari Biya Jesus kuera mutim ningi maraguwuram se barasam, se uwutatala ana nanga maraguwurok se nangimik lilim iru ago barasanakko.

15 Nina me ikisan e? Nina suen la mu, Kristus ko kumik nuamur nuamur, suan suan iwita. Se awuk, ani Kristus ko kumik nuamur nuamur umu giek ale lage luan imet ko kumik karogo biguwurek mu terong e? Mena!

16 Nina me ikisan e? Kari bo lage luan imet ilak taga aniso, mu nu lage luan imet umu ilak ta suan awuman ale suanta bagamonko. Ota batoga bo te ta baluwoso uwuta, nuna ilagala mu ta tai suan awuman ale suanta bagamonko.

17 Bare awiriya Kari Biya ilak suan awuso, mu nu Bur Laili ningi mu ta suanta bagamonko.

18 Bore te se, saman katagot ko munan ko ninguru sinar talko. Mu awuk, munan memek saki awiriya beteso mu noko kawam digo me karur tuguso. Bare awiriya saman katagot ko munan beteso, mu nu kota ko kawam digo karur tuso maguwuso.

19 Nina me ikisan e? Nenenga ningimik mu Bur Laili, Kaem kote taman, wore ko kawam digo laili, se nu nenenga ningi bagoso. Nenenga ningimik mu nengeta ninga la iwita mena;

20 nu koma kalel biya te ninga diaram. Bore te se, nenenga ningimik mu Kaem nup biya te tualko.

7

Nuwus kuari ko munan

¹ Se aitak ani den sang nina tam gawa te bataguru aisiman mu ko balikko. Kari imet me tauk agi, mu ningi memek bo me aniso.

² Bare saman katagot ko munan sor iram ninguru aniso, bore te se, kari kota ko nuwus ago, se imet kota ko kuari ago mu asele ningo ko.

³ Se kari mu ko nuwus amilmil tuok, se koma suanta tala imet mu ko kuari amilmil tuokko.

⁴ Se imet ko kumik mu nu kota ko la mena, mu noko kuari ko. Uwutatala, kari ko kumik mu nu kota ko la mena, mu noko nuwus ko tala.

⁵ Nina nuwus kuari, ninimi nibiring tual ale ninimi me guramaralko. Bare ninimi nengemang suan awural ale tom saki ko guranek te бага asele ko, mu uwutata beteralako. Bare aking pasak tala tai ninimi gialko. Dun owore te, ninimi ninguru me bitual se Satan ninga ira arigok bore ko.

⁶ Ani den imi sangam ningo iwita ninga manor-sam, bare ani den imi den aora bo nina uwutata karo tui se lagaralko iwita me balsam.

⁷ Aninga angamang mu kari suen la ani samalet bagasam iwita bagamon mu terong ko. Bare Kaem kari koma koma, munan duap duap nun-garam; bo munan umu tuso, bo munan imi tuso.*

⁸ Se aitak mu ani imet kari nunumi me gisan am kulak bagasan mu se, kariimet gerewa, nunga den iwita balikko: Nina imet ta, kari ta, nuwus kuari ko munan te ninimi me gial ale ani bagasam iwita samalet bagaralko mu terong tala.†

⁹ Bare nina munan umu ko nenengeta ninimi bitualko me terong agi mu, asele am nuwus kuari

* **7:7:** Kari imet me gisan: Matthew 19:12. † **7:8:** Imet kari nunumi me gisan se imet gerewa: 1 Timothy 5:14.

ko ninimi gialko; mu uwuta mu terong, bare am samalet бага se munan umu ko kua ekeka lagara mu me terong.

¹⁰ Se nina nuwus kuari mu ani den imi ninga manorsam, bare aninga den iwita me arigalko, mena, mu Kari Biya ko den: Imet ko kuari me ta bitiruk ale awar bagarukko.‡

¹¹ Bare nu uwuta bitiruk agi mu, nu kari bo iru me ta taukko. Ito peleruk ko kuari kote namaruk ale ilak bagarukko. Se kuari betela ko nuwus me ta karukko.

¹² Se nina suen biya ninga mu, ani iwita balsam, imi ani agata aga den, Kari Biya ko mena: Kris kari bo agi nuwus ago, bare ko nuwus mu Kristus ko gomang ningi nunguning mena, bare noko gomang mu ko kuari mu ilak bagarukko, uwuta mu ko kuari nu me meruk ale karukko.

¹³ Koma suanta tala, Kris imet bo agi kuari ago, bare ko kuari mu Kristus ko gomang ningi nunguning mena, bare noko gomang mu ko imet ilak bagarukko, uwuta mu ko nuwus umu ko kuari umu me meruk ale karukko.

¹⁴ Mu awuk, kari umu gomang ningi nunguning mena, bare ko nuwus te se Kaem kari umu noko kariimet bo iwita arigiso. Uwutatala, imet gomang ningi nunguning mena, bare ko kuari te se Kaem imet umu noko kariimet bo iwita arigiso. E uwuta mena le mu, nenenga kuriang alo mu Kaem ko kariimet nunga aru tam iwita me bagamonko. Bare den ko nunguning mu, Kaem nuna noko

‡ **7:10:** Nuwus kuari numi kaora: Matthew 5:32; 19:19.

kariimet ko nunga aru tam. §

¹⁵ Bare kari agi imet Kristus ko gomang ningi nunguning mena, umu ko nuwus agi ko kuari umu bitiruk ale namarukko mu, noko gomang te la kariimet bo nu me kalokko. Se ko Kris kari agi imet koma sang bagoso, munan uwuta kumik te aratam, mu nu aitak munan bo nu me talipiwoso, mena, nu gopa palagam; Kaem ana nangamang lila te baganakko nanga auram.*

¹⁶ Se ni Kris imet umu, ni ka kari uwuta mu ni sangaru se gomang ningi nunguning arukko agi mena mu, ni awuk ko ikiko? Koma suanta tala, ni Kris kari umu, ni ka niwus uwuta umu, ni sangaru se gomang ningi nunguning arukko agi mena mu, ni betela awuk ko ikiko tala?

Kaem ka auram ale aguwaya bagerko ka beteram uwutata bagerko

¹⁷ Bare kariimet suan suan ko bagara aolak te mu, tom Kaem ka auram se Kari Biya aguwaya bagerko ka beteram uwutata kua bowa nagu se amilmil te lagerko. Ani sios suen la ningi munan imitang balu ningarsam.

¹⁸ Ko kausa bo mu iwita: Kari maingkala kumik guang batoga bagaram se Kaem nu aru tam, umu nu aking lage bo te kumik guang ago bagarukko mu me ko ikia moa se lagarukko. Se kari kumik

§ **7:14:** Corinth Kris kariimet saki iwita ikikasan, nuwus kuari se bo gomang ningi nunguning se bo gomang ningi nunguning mena, mu Kaem koma te me terong iwita ikikasan. Bare Paul balam mu uwuta mena. * **7:15:** Nangamang suanta baganakko: Romans 12:18; 14:19. Nuwus kuari nunga den: 1 Peter 3:1-2.

guang me batoga bagaram se Kaem nu aru tam, mu kumik guang batagak ko ikia me taukko.

¹⁹ Kumik guang batoga agi, kumik guang me batoga mu, mel gotek. Bare Kaem ko munan den karo tua ko munan umutang mel nunguning.†

²⁰ Nina suan suan aguwaya bagaman se Kaem ninga auram, mu eng uwutata bagaralko.

²¹ Ni ura dungan kari ko bagerem agi se Kaem ka auram, mu am uwutata bagerko, mu ko ikia biyala me ka morukko. Bare lage bo ni te ura dungan mu bitar ale tagi toko aniruk agi, mu butata bitarko.

²² Mu awuk, awiriya ura dungan kari ko bagaram se Kari Biya nu auram, mu nu Kari Biya ningi dungan kari ko me bagoso, nu gopa palagam. Uwutatala, awiriya ura dungan kari ko me bagaram se nu aru tam mu, nu aitak Kristus ko ura dungan kari bagoso.

²³ Nina mu, Kaem koma kalel biya te ninga dia tam. Se nina maingkala gopa palagaman, bore te se peleral saki nunga ura dungan kariimet ko me bagaralko.

²⁴ Aga singsang, nina suan suan aguwaya bagaman se Kaem ninga aru tam mu uwutatala Kaem ko ikia bowa ningi bagaralko.

Kariimet kulak samalet wore nunga den

²⁵ Se aitak ani kariimet kulak samalet wore nunga den imi balsam: Ani Kari Biya kote kariimet uwuta umu nunga den bo me taem, bare ani Kari Biya ko gomang lila se ko ikia ningo diram

† **7:19:** Nangimik guang batoga mu mel biya nunguningkiri mena: Galatians 5:6; 6:15.

aisam umu bowa ningi, ani aga tutera mu iwita balsam mu nunguning iwita ko ikialko.

²⁶ Ani aitag ikup naguwoso imi ko iki se iwita balsam, nina aguwaya aitag bagasan mu eng am uwutata bagaralko.

²⁷ Nina nuwus kuari iwita bagasan agi mu, ninimi beteralko ikia me talko. Agi ni kari kulak samalet bagasam agi mu, ni imet toko me loagerko.

²⁸ Bare ni imet tasam mu ni memek bo me betesam. Se imet kulak samalet kari taso mu betela, nu memek bo me beteso. Bare nuwus kuari ko bagara mu, ko ikup duap duap bagara aolak imi ningi arikko. Se ani ikup mu nina ningimik te aratukko angamang me aniso.

²⁹ Aga singsang, ani den iwita balsam, mu awuk, tom tukang aram taiso wore te se ani uwuta balsam. Se tom imi te se kaparam namaram mu, awiriya imet kari ago, agi kari imet ago, mu aitag kulak samalet baga kam bagamonko.

³⁰ Se kariimet nia mowasan, mu me nia mo kam bagamonko. Se kariimet amilmilawasan, mu me amilmilawakam bagamonko. Se kariimet melmasak dia guruguwasan umu, nungumik melmasak mena iwita bagamonko.

³¹ Se kariimet ali imi ko mel suen biya te ura bitawasan, mu nuna mel umu me tawun biya iluwasan iwita bagamonko. Mu awuk, ali imi aitag aniso iwita me ani se lagarukko, mu mena namarukkowo.‡

³² Ani nina mel suen biya ko ikia me ninga morukko angamang aniso. Kari kulak samalet

‡ **7:31:** Kris alo nunga bagara ali imi te: John 17:14-19; 1 John 2:15-17.

ko ikia mu, pempem aguwaya Kari Biya amilmil tuokko mu ko ikia se gomang biyala beteso.

³³ Bare kari imet ago mu, nu bagara aolak ali imi ko mu ko ikia biyala beteso, ale aguwaya nuwus amilmil tuokko mu ko ikia bita lagoso.

³⁴ Wore te se noko ikia mu parasaram. Koma suanta tala, imet kari mena agi kulak samalet mu, pempem aguwaya Kari Biya amilmil tuokko mu ko ikia se gomang biyala beteso. Se nu kumik lilim te se gomang motam ningi Kari Biya karo tui lagoso. Bare imet kuari ago mu, nu bagara aolak ali imi ko mu ko ikia biyala beteso, ale aguwaya kuari amilmil tuokko mu ko ikia bita lagoso.

³⁵ Ani bala imi balsam mu, nenenga ningo ko balsam, ani nenenga kaola iwita me betesam, mena. Bare ani ninga sangik se te lage diram la ikia suanta te Kari Biya kowom karo se lagaralko balsam.

³⁶ Se kari bo imet itiwik samalet bo noko luan ilu beteman se bagoso, bare dolara munan sang nu kote bitiruk bore ko nguangaruk agi, nu ipi bagarukko me terong, se imet mu betela kari taukko tom kiarukko iwita arigok mu, kari mu imet umu am taukko. Mu nu memek bo me beteso, nuna nuwus kuari ko am nunumi gimonko.

³⁷ Bare kari numi ikiok, nu imet me tauk agi, bare nu am diram la bagaruk, ale ikia ngual ngual nu me morukko iwita numi ikiok ale imet me tauk, mu nu betela yawarakala beteso tala.

³⁸ Buta se, kari ko imet samalet umu tauk, mu nu yawarakala beteso. Bare kari imet umu me tauk agi mu, nu yawarakala nunguningkiri beteso.

³⁹ Imet ko kuari me kueso mu, nu ko kuari

umu la ilak butata baga se lagarukko. Bare ko kuari kueruk, mu nu kari bo iru taukko mu am taukko. Bare kari nu taso umu Kari Biya bowa ningi bagara ko kari umutang diram taukko. §

⁴⁰ Bare aninga ikia te mu, nu am gera bagarukko mu am terong tala, amilmil te bagarukko. Se ani ikisam, Kaem ko Bur Laili aningate ago aniso.

8

Inang barim bita kaem kawel nungara

¹ Aitak ani inang barim bita kaem kawel nungara ko munan ko den balsam: Ana ikisan, ana suen la ikia ago. Bare kari ikia te am numi patawurukko tala, bare kua tua ko munan mu kari sokel tuso.

² Se kari balso nu anapeya mu ko ikia tala maso, bare mena, nu mel suen biya me ko iki kutuwu saposo, aitak.

³ Bare kari Kaem kua tuso mu, Kaem kari umu ko ari ikiso.

⁴ Ario asele, inang barim bita kaem kawel nungara mu ko ani iwita balsam: Ana ikisan, kaem kawel mu nunguning mena, mu dora diwang. Ali imi lilim la te mu kaem bo bo me bagoso, mena, bare Kaem kota suanta bagoso.

⁵ Nunguningta, kualala taiti gomang te se ali imi te, mu anapeya “kaem” ko nunga balsan agi, nunga balsan “kari biya” masan,

⁶ bare ana mu kaem bo bo mena, Kaem suanta, nanga Nainet. Nu mel suen la ko duap, se ana noko la bagasan. Se anananga Kari Biya mu bo bo

§ 7:39: Kris kariimet mu kariimet Kris mena mu nongorak me kapetamonko: 2 Corinthians 6:14.

mena, Jesus Kristus kota suanta. Nu te mel suen la aratam, se nu te tala ana aitak bagasan.

⁷ Bare Kris kariimet alo suen biya tala mel imi me ko sinarsan. Nuna nunga ekela ulengko ko kam te mu, kaem kawel alo mu nunguningta iwita ko ikikasan. Ale aitak mu nuna na inang no se mu, na inang umu kaem kawel te tama bita nungarman iwita ko ikisan, se nunga ikia mu sokel mena se nuna inang umu karur ago iwita ari maguwusan.

⁸ Bare ana na inang nana ko munan mu nangarak Kaem kumik duap te me namoso, mena. Se ni na inang umu no agi me no agi wore, ni ko ningo memek bo te me arikko, mena.*

⁹ Bare sinar talko. Munan nina ikisan mu terong se nina betesan, bare kariimet saki nongomang motam sokel mena mu nenenga munan umu te dagulomon mu me terong.†

¹⁰ Ni kari ikia sinar uwuta ago mu, kaem kawel nunga temple ningi na noko mu sinar toko.‡ Mu awuk, kari bo gomang motam sokel mena mu uwuta karkuk, ale nu sokel tauk ale karogo la inang barim bita kaem kawel nungarman mu ngual kasik nauk, ale kota numi maguwurok bore ko.

* **8:8:** Ana inang suen la ko kaola bo mena, am nanakko: Mark 7:18-19; Romans 14:14; 1 Timothy 4:3-4. † **8:9:** Inang nana kam te ka bo ko gomang motam ko sinar toko: Romans 14:13-15,19-21. Kari gomang ningi nama tai se na naso mu memek beteso: Romans 14:23. ‡ **8:10:** Corinth ningi kaem kawel nunga temple mu ningi karogo la na nokasan. Ale temple duap te anapeya mel te tama bitakasan mu ko nunguning karogo te dia nokasan.

¹¹ Se nika bo, gomang sokel mena mu Kristus nu karogo tala ko kueram, nu nika ikia ngual kasik ko betera sumu te nu maga namaruk mu me terong.

¹² Ikiako. Tom nenenga sikisaki, nunga ikia sokel mena umu, uwuta memek nungumik te betesan mu, nina nunga nongomang sokel mena mu lot tusan, ale Kristus koma te memek betesan.

¹³ Bore te se, mel ani nasam se aga bo arigiso ale memek te daguloso umu ani udagi me ta naikko, mu awuk, ani munan umu te nu saparik se memek ningi dagulokko angamang me aniso.

9

Paul ura koma kariimet nuguting te me tokaso mu ko amilmilakaso

¹ Agi ani pa mel bo aga talipawoso e? Mena. Agi ani pa apostle kari bo mena agila? Agi ani nanga Kari Biya Jesus amotam te me arigem agila? Se nina mu, ani Kari Biya ko ura beterem mu, aga ura ko nunguning mena agila?

² Kariimet saki ani apostle iwita me agarkasan agila, bare nina mu, paguwura mena, ani nenenga apostle! Mu awuk, nina Kris kariimet ko aitik bagasan mu, Kari Biya ko ura apostle ani aisam wore ko nunguning.

³ Aninga bala aitik e balikko imi mu, kam awiriya aninga balu maguwuso mu ani te aimi sangam tusam.* Se aga bala mu iwita:

* **9:3:** Paul Barnabas ilak ura ilu se, kariimet nunga sangarmonko ikia me bita lagakasan. Mu nuna nongota nunga nuguting te nunumi sangarmonko ura bitakasan: Acts 18:3; 1 Corinthians 4:12. Bore te se kariimet saki balukasan nuna apostle nunguning mena ma nunga balukasan.

⁴ Se awuk, ana apostle alo mu, nanga ura koma na yu nangarmon se me nanakko e? Mena.

⁵ Agi awuk, apostle alo saki, se Kari Biya ko uriamitak alo, se Peter awiri awiri alo la, nunga Kris imet nongorak ura ko geragamon, se ana mu nanga Kris imet nongorak ura ko me geraganakko e? Mena.

⁶ Agi ani Barnabas ilak la nanimi te sangor-nakko ura manga tanak se, apostle saki mu mena ko e? Mena.

⁷ Agi kager kari i bo kota ko manga te numi sangaru se kager kari ko ura beteso e? Mena. Agi waen ningam betera kari i bo waen ningam bita te koloso, ale kota waen ko nunguning muguri mu me naso e? Mena. Agi kari i bo ipi sipsip agi goat naru laga, kota mu nunga amin kiri itusan mu me naso e? Mena.

⁸ Agi ani ali kari aga ikia te den imi balsam agila? Se law mu den imi ko me baluwoso agila? Mena.

⁹ Law ko batoga te iwita baluwoso: “Tom bulmakau wheat muguri gurugu patawu se geragawoso mu, kuring me kaloko.”[†] Agi imi te mu Kaem bulmakau la nunga ningo ko iki se balso agila? Mena. ¹⁰ Nunguningta nu bulmakau pangan te ana ura kari nanga iki se balso. Den umu ana ura kari nago ko iwita baluwoso: Kari ningam asurso, se kari inang garukaso se gi nungurso burangoso, mu nuna wete inang nunguning sang nongota gi namonko mu ko iki se ura ilusan.

¹¹ Bore te se, ana ura kari sor kualala umu ko inang muguri ningo nenenga ningi aguman, se

[†] 9:9: Deuteronomy 25:4.

nina aking ali imi ko nam giam te nanga sangorsan mu munan memek e? Mena.

¹² Se ura kari saki ura betesan se nina nunga sangorsan mu terong. Se awuk, ana nenenga ningi tam muguri aguman mu eng am saonga biyala nunguningkiri nangaralko me terong e?

Bare ana mu uwuta nanimi me bitakasan, ale saonga nengete me gikasan, mena.‡ Ana munan uwuta betenak ale Kristus ko den gilalong kalakumunak bore ko, se nangata nanga nasokel te ura bitakasan.

¹³ Nina me ikisan e, kariari temple ningi ura betesan, mu na inang muguri temple ningi karogo taisan mu sang me gi nasan e? Ale kariari altar te ura betesan mu, altar te mel kumik nunguning tama betesan mu nuamur me gi nasan e?

¹⁴ Se uwutatala, Kari Biya balam, awiriya den gilalong apuso mu, den gilalong ko ura luan ningi gi naukko mam.§

¹⁵ Bare ani bala umu te katir me sanami arigem, mena. Ale aitag den imi balsam mu, betela ani nina aga saongalko iki se me balsam, mena. Ani ura ilusam imi ko koma me tasam mu ko ninguru amilmilasam. Bore te se, awiriya bo aninga ura umu ko amilmil biya umu angamang motam ningi to saparukko me terong, mu kuerik bare asele ko.

¹⁶ Ani den gilalong apusam mu ani anape ko, ko akokosa morikko? Mu awuk, den apura ko ura mu aninga ura bitirikko aisam se bitawasam. Ani

‡ **9:12:** Paul kota numi sangukko ura bitakaso: Acts 20:34-35; 2 Corinthians 11:9-11. § **9:14:** Ura kari nunga ura koma am tamonko: Matthew 10:10; Luke 10:7.

den apura ura mu me bitirik mu, am me terong nunguningkiri kowo!

17 Den apura ura ani bitawasam mu aninga angamang te bitawasam le mu, ani ko koma taikko; bare mena, mu ura ani bitirikko aisam se bitawasam.

18 Agi ani pa angimik ura koma mena e? Mena. Aninga ura koma ko amilmilasang mu iwita ikialko: aninga ura den gilalong apusam mu ko koma anapeya taikko me loaga lagasam, mena, bare ani ura umu angamang amilmil te ipi bita lagasam umutang aninga ura koma iwita arigisam.

Paul mu kariimet biya nunga ura kari

19 Ani mel bo me aga talipawoso, se kari bo ko ura dungan kari me bagasam tala, mena. Bare ani kariimet suen biya se bo bo karogo tala te nunga giekko, aimi kariimet suen la nunga ura dungan kari ko betesam.*

20 Juda nunga ningi mu, ani te nunga giekko Juda kari iwita aimi betesam. Ale kariimet law bowa ningi bagasan mu te nunga sangaru taikko mu, agata karogo la law bowa ningi bagara iwita aimi betesam. Bare ani agata mu law bowa ningi me bagasam, mena.

21 Se sor saki ko kariimet law me ko ikisan mu nunga ningi mu, te nunga giekko mu, ani law me ko ikia iwita aimi betesam. Nunguningta, ani Kaem ko law biriruwurekko mu me terong, bare mu ani Kristus ko law bowa ningi bagasam.

* **9:19:** Jesus butatala bitakaso: Matthew 20:28.

²² Ale kariimet nongomang motam sokel mena mu nunga ningi mu, ani nunga bo iwita aimi betesam. Ale lage munan suen biya umu te, kariimet suen la nunga ningi, saki nunga sangaru giekkko terong agi mu, nunga sangaru giekkko.

²³ Ani munan suen la betesam imi mu den giralong ko ningo ko betesam. Mu awuk, ani agata mu betela ko munan yawara yawara, den umu ko baluwoso, owore ningi bagarikko tala angamang aniso.

Ana sokel ago la nagunak ale ko koma yawara tanakko

²⁴ Nina me ikisan e, nagura kolara biya mu ningi mu, kariimet suen la nagusan, bare suanta ningi giriso umutang ko koma yawara taso. Nina uwutatala nagural ale koma ningo talko sokel ago naguralako.†

²⁵ Awiriya nagura agi kolara duap duap umu ningi bagarukko mu ninguru numi tuaturum saposo. Nuna uwuta betesan mu, ko koma ukuruk awuruk se maga namarukko wore tamonko uwuta betesan. Bare ana mu, ko koma kumik magara mena, pempem la anirukko wore tanakko uwuta betesan.

²⁶ Bore te se, ani agata mu kari ngual kasik naguso iwita me nagusam, mena. Ale ani kagersam mu, ani agiting ngual ngual me sapa te kolasam, mena.

²⁷ Ani agata angimik lilim la ninguru kiti gurugusam, mu awuk, ani kariimet nongote den

† **9:24:** Ana nanimi ko sinar tanak ale koma ningo tanakko: Romans 8:13; 13:14; Philippians 3:14; 2 Timothy 2:4-5; Hebrews 12:1-3; James 1:12.

gilalong apu laga, udagi te ani agata koma ningo bo me taik bore ko, ani aimi ko ninguru sinar tasam.

10

Munan girakala Israel nunga girigir nungumik te aratam mu ko sinar tanakko

¹ Aga singsang, girakala anananga girigir alo suen la taiti nuwi girikaso se ari ari aolak iluman nama gagi batagorman koma sang ko kapaman, umu ko ningamili me ta saparukko angamang aniso. ² Nuna suen la Moses bowa ningi taiti nuwi te, se gagi ningi anuwa marak taman.*

³ Nuna suen la kualala ko na inang koma suanta la nokasan.

⁴ Ale kualala ko yu, koma suanta la nokasan. Mu awuk, nuna manga gek am nongorak nongorak aolak iluwakaso mu ningi yu aratam se nokasan, se manga umu awiriya mena, mu Kristus.†

⁵ Bare saki nunga betera kaora memek te Kaem me amilmilakaso, se suen biya tala sor garagarayam mu te memek taman ale kua parangan.‡

⁶ Munan suen la nuna nungumik te aratam umu anananga kausa iwita, ana te ikinak ale nanimi bitarnak ale munan memek memek nuna bitakan mu ana me betenakko.

⁷ Nuna kaem kawel nunup patawukasan iwita, me betenakko. Batoga bo te baluwoso iwita:

* **10:2:** Israel alo aolak ilukasan: Exodus 13:21; 14:22-29. † **10:4:** Kari Biya na yu nungarukaso: Exodus 16:35; 17:6. John 4:14; 6:35; 7:37-38 ago arikko. ‡ **10:5:** Israel alo sor garagarayam mu te kuakan: Numbers 14:29; Hebrews 3:17; Jude 5.

“Nuna munan memek umu ningi dagikasan ale na yu nokasan, ale barasukasan imet kari nunumi ago kola gusikasan ale amilmil kelagakasan.”§

⁸ Ana saman katagot ko munan me betenakko. Nuna uwutata beteman ale day suanta wore ningi 23,000 kariimet kua gilingiman.

⁹ Ana nanga munan memek memek te Kari Biya ira ariga te me betenakko. Nuna girakala uwutata beteman ale suen biya mot memek nunga usiram se kua gilingiman.

¹⁰ Ale ana me ininga munaka se laganakko. Nononga sang girakala uwutata ininga munaka lagaman se kager ko engel kaparam ale nunga moram se kua gilingiman.

¹¹ Munan suen la nuna nungumik te aratam mu kausa iwita. Se batoga te batagorman mu ana tom nukum pingiaso ko kariimet imi, sinar den nangara iwita batagorman.

¹² Bore te se, nina awiriya ninimi ikisan nina sokel ago sanamiwasan, mu dagulal bore ko sinar talko!

¹³ Ira ariga nengete aratuk mu, iwita iki se la-garalko, ira ariga koma uwutatala kariimet suen la nongote arataso. Bare Kaem mu ko den diram la karo tuso, ale me nangarkiwuruk se ira ariga mu ko sokel nanga kiarukko. Bare nu nanga sanguk se sokel ago la sanamanak ale ira ariga mu kianakko.

Kaem kawel nunga inang barim betera ningi me baganakko

§ **10:7:** Exodus 32:6. Israel alo nunga munan: Numbers 11:4,34; Exodus 32:6; Numbers 25:5-6; Numbers 16:41-49.

14 Buta se aga singsang yawara, kaem kawel nibiring nungaralko!

15 Ani nina kariimet sinar tala wore ninga manorsam, se den ani balsam imi mu nengeta gurugal patawural ale arigalko.

16 Ana yu waen bagun ago mu ko Kaem amilmil tusan mu, ana Kristus ko gue me biguwu nasan agila? Ale bread pagorsan ale nanimi tusan mu Kristus ko kumik nunguning me nanimi tui nasan agila?

17 Mena, mu ana suen biya bare bread suanta wore nanimi tui nasan, bore te se ana suanta bagasan.

18 Nina Israel alo nunga ikialko: nuna mel altar te tama bita Kaem tuikasan mu nuamur nunumi tui no se bagara suanta ilak bagakasan.

19 Se ani tama bita kaem kawel tua mu agi, kaem kawel kota nung mu mel biya ko iwita me balsam, mena.

20 Bare ani iwita balsam, Kaem ko me ikia alo mu tama bita wit mairap nungarsan; nuna tama bita Kaem me tusan, mena. Se aninga angamang mu nina me wit mairap nongorak soraralko balsam.*

21 Munan bo nina Kari Biya ko bagunang te yu no se, aking wit mairap memek nunga bagunang te yu nana; agi Kari Biya ilak na no se aking wit mairap nongorak na nana mu me terong nunguningkiri.

22 Ana munan umu te Kari Biya ko gomang motam me maguwunakko! Agi anananga nasokel

* **10:20:** Kaem kawel se bur memek: Deuteronomy 32:17; 1 Corinthians 8:4; 2 Corinthians 6:16-17; Revelation 9:20.

pa noko sokel iwita e? Mena.

Kris alo mu munan nunga saki alo nunga sangukko mu la betemonko

²³ Nenenga ningi bo baluk, “Munan mel suen la ani am bita saparikko, ko kaola bo mena,” ma balukko. Bare iwita ikiko, ni se ka sikisaki ago munan umu suen la ningo la me ninga sangukko, mena.

²⁴ Ana nangata nanga bagara aolak ko la me sinar tanakko, mena. Ana saki nunga bagara aolak agotala ko sinar tanakko.

²⁵ Ikialko. Anapeya mel ko kumik nunguning diara guruga kuwim te ago taisan umu ko me isal paongalko, am diaral ale nalko, mu kumik ko den bo mena.

²⁶ Mu awuk, “Ali imi se mel suen biya awote aniso mu Kari Biya ko la.”†

²⁷ Se Kaem ko me ikia alo bo, ni ilak na noko ka aurok se namarko gemang aniruk, mu am namarko. Se anapeya na inang kisok, mu isa paonga mena, am noko, me ko kamin yenerukko.‡

²⁸ Bare bo ka manuk, “Na inang imi kaem kawel te tama tuman,” ma baluk, mu ni na mu me noko. Ni keta mu na mu noko kamin me yeneso. Bare nika bo umu ko ningo ko ikia toko. Ni na mu no se kari umu gomang motam dagulok bore ko, mu awuk, nu ikiso na mu me na ko iwita ikiwoso.

²⁹ Ani noko gomang motam se ko ikia mu ko iki se balsam, nika mena. Se bo baluk, “Ani ko ikisam ani na inang suen la am naikko, ko kaola

† **10:26:** Psalm 24:1. ‡ **10:27:** Luke 10:8 ago arikko.

bo mena, se anape ko bo ko kuamin yenera ani aga kalakumurokko.

³⁰ Agi ani inang ko Kaem amilmil tusam ale nowasam umu, anape ko kari bo ko balu se la-garukko?" ma balukko.

³¹ Bore ko se, ani iwita munan ningarsam: ne-nenga nam giam ko munan te agi, anapeya munan beteralko mu, Kaem nup biya tualko iki se beteralko.

³² Nina kariimet bo ta kalakamara ningi me saparal se dagulokko, Juda alo ta, se Greek alo ta, se Kaem ko sios lilim ko kariimet alo koma suanta tala.

³³ Ani aga munan suen la te mu, kariimet suen la amilmil nungarikko betesam, iwita beteralko. Mu awuk, ani agata aga ningo ko la me ikia tasam, mena. Ani kariimet suen la nunga ningo ko iki se munan betesam, se nuna agotala te nunga sangaru giokko.

11

¹ Se ani Kristus ko molak karosam iwitatala, nina ani amolak kaoralko.

Imet nusupuling ira ko munan

² Nina ani ago ko ningamili me saposo se den ani nunga kausem uwutata ilu kuawuwasan mu ko ani amilmil ningarsam.

³ Ale aitak mu nina iwita ari ikialko aninga angamang aniso: Kristus mu kari ko pulawura

bagoso, se kari mu imet ko pulawura bagoso, se Kaem mu Kristus ko pulawura bagoso.*

⁴ Buta se kari awiriya kariimet nomotam te guranek bitirukko agi, Kaem kuring wetang saparukko kam te supuling ira kaluwuso mu, nu ko pulawura mu dolara tuso.

⁵ Uwutatala imet awiriya guranek bitirukko agi, Kaem kuring wetang saparukko kam te supuling me ira kaluwuso mu, nu ko pulawura dolara tuso. Ko ariga yam te mu, nu supuling mone turutuwu-man se supuling sokelel la iwita.†

⁶ Se imet supuling me ira kaluwuso mu, nu am ngual mone duap ningi batagukko! Bare imet mone duap ningi batoga agi turutuwwura mu dolara ko mel. Se noko supuling ira la anirukko.

⁷ Kari mu supuling me ta ira kaluwurokko. Mu awuk, nu Kaem ko dora kumik lilim giam ale karogo baga se Kaem nup biya tuokko. Bare imet mu kari ko ningo se ko nup biya tuokko.

⁸ Mu awuk, duap te nunguning mu, imet te kari me aratam, mena, mu kari kumik ningi imet aratam.

⁹ Se uwutatala, duap te mu, kari mu, imet ko kitira iwita ko iki se me nungam, mena, mu imet mu, kari ko kitira iwita nungam.

¹⁰ Ale duap umu te, se betela engel alo te nongomang me dagulokko mu, kam imet Kaem ko ura

* **11:3:** Tom mu te ko munan biya bo mu iwita: kari mu nusupuling me ira kaluwumonko, bare imet kari ago mu nusupuling ira kaluwumonko. Paul mel kasik la ko munan te la bita sapara ko balso. † **11:5:** Tom mu te imet memek bitakaso mu dolara munan kumik te betemonko mu mone turuwu warukasan.

bitirukko mu, supuling ira la ura bitirukko, mu kausa bo iwita.

¹¹ Bare Kari Biya ningi mu, imet mu kigilik se kari mu kigilik se nongota nongota bagamonko iwita mena.

¹² Imet mu kari kumik ningi aratam, uwutatala kari mu imet tuagu ningi bilangaram. Bare anapeya suen la mu Kaem kote tairam, se nu ko duap.

¹³ Imet kariimet nomotam te supuling me ira kaluwuso ale guranek beteso mu terong agi mena e? Mu nengeta tuati ko ikialko.

¹⁴ Ana ali kari nanga loagara ariga te mu, kari ko mone kapa kekeso mu ko ariga dolara karogo.

¹⁵ Bare imet mone maiyuk ale kapa kekeruk mu, noko ariga dirmaso ale yawarakala. Noko mone umu, nu te supuling ira kaluwurokko tuam.

¹⁶ Se awiriya bo munan imi ko ani agarak den tagirok agi bare ani iwita balsam, ana munan bo kigilik me karowasan, se Kaem ko sios lilim ningi mu koma suanta tala munan bo kigilik me karowasan, se ni ko baluko ikup biya.

Kari Biya ko yu inang

¹⁷ Aitak ani munan saki agotala ko balikko. Bare ani nenenga munan umu ko amilmil ningara iwita me balsam, mena. Mu awuk, nenenga biguwura ningi mu, munan memek ko sokel tarigiso se munan ningo ko sokel kaposo.

¹⁸ Ani girek mel bo ko balikko mu iwita: ani den bo ikiem mu nina sios suanta iwita tai ilu biguwusan, bare paoga biluluwura sang ninga ningi arataso. Se ani nunguning iwitata ko ikisam.

¹⁹ Ikiialko. Paoga biluluwura umu ningi mu, ana awiriya Kaem diram la karo tuiwoso mu te ari ko ikinakko.

²⁰ Tom nina tai bolala awusan ale inang nasan umu, nina Kari Biya ko inang na ko munan te me nasan! Mena!

²¹ Nina saki nunga me ikia tasan. Nina girisan mu inang se waen ninguru nasan ale netagu ninguru laga sora kaposo. Se saki mu kua ekeka lagasan. Se saki mu waen nunga ngualawuso se ngualasan sipisan.

²² Awuk, nina nengeta ninga kawam te na yu nalko mu mena agila? Agi Kaem ko sios mu mel yam ko betesan ale kariimet nungumik mel mena mu dolara nungarsan e?‡ Ani awuk ninga balikko? Agi ani ninga munan sumu ko amilmil ningarik i? Mena nunguningkiri!

²³ Mu awuk, ani den Kari Biya kote taem ale aking ani nina ninga manem mu iwita: Kari Biya Jesus, tirom nu te kager nuguting te beteman, mu bread tam,

²⁴ ale Kaem amilmil tuam, ale paogam, ale mam, “Tal ale nalko; imi aninga angimik nunguning, nina sokel ningarukko ningarsam. Pempem no se mu, ani ago ko ningamin ares ma se lagaralko,” mam. ²⁵ Nuna na inang no sapaman se buring ko mu, waen bagun ago mu tam, ale munan koma suanta tala beteram, ale nungaru se mam, “Tal ale nalko; imi aninga angimik gue, Kaem nengerak den iru kaolam wore te sokel tuam. Pempem no se mu, ani ago ko ningamin ares ma se lagaralko,”

‡ **11:22:** James 2:5-6 ago arikko.

mam. §

²⁶ Ikiialko. Tom nina bread se waen bagun ago mu tasan ale no se mu, nina Kari Biya ana nago ko memek tam ale kueram umu wetang sapa se lagaral se nu peleruk tairukko.

²⁷ Bore te se, awiriya bread se waen bagun ago umu taso ale ko munan te me naso mu, nu Kari Biya ko kumik nunguning se ko gue memek te beteso.

²⁸ Awiriya bread umu se waen bagun ago mu tauk ale naukko mu, kota numi ko ninguru ikiok ale asele tauk ale naukko.

²⁹ Mu awuk, awiriya Kari Biya ko yu inang mu am ngual kasik taso ale naso mu, kota ikup memek tagi kumik te beteso.

³⁰ Munan borta te nenenga ningi suen biya tala nosokel mena se kuera ago bagasan, se saki maingkala kua gilingiman.

³¹ Bare ana nangata nanga nangamang se nanga ikia ninguru ko iki gurugunak ale asele tanak ale nanak mu, ana ikup memek bo me ariginakko.

³² Se tom Kari Biya nanga bagara ari ikiso ale ko bu nangarso, mu ana te giris palaganak ale diram la baganakko munan umu beteso, se ana te udagi ali imi lilim la ko kariimet memek tamon mu, ana nongorak memek me tanakko.

³³ Buta se aga singsang, tom nina Kari Biya ko yu inang nalko tai biguwural, mu ninimi ko kimi beteralko.

³⁴ Awiriya na ko kueruk agi mu, nu girok ko kawam te na yu nauk, ale asele biguwura te tairukko. Ale munan umu te asele nu biguwura

§ 11:25: Kaem den iru nangarak kaolam: Luke 22:20; Hebrews 8:8-13; 9:15.

ningi munan bo me paguwurok ale Kaem kuting te ko koma memek me taukko.

Den sang agotala aniso, bare ani nengete tairik ale asele den sang ago ninga manikko.

12

Bur Laili ko kuting munan duap duap

¹ Ario, aga singsang, aitak mu ani Bur Laili ko kuting munan duap duap mu ko balik se ninguru ikialko.*

² Tom nina Kaem ko me ikikasan ko tom mu te mu, memek ko munan lage suen biya te ninga tagikaso, se kaem kawel nungumik marak mena umu nobowa ningi namakasan mu, nina nengeta ko ikisan.

³ Bore te se, ani iwita ninga manorsam, kari bo Kaem ko Bur Laili ko sokel te munakawara mu baluk, “Jesus am maga namarukko,” ma me balukko, mena. Agi kari bo kumik yam te baluk, “Jesus mu Kari Biya,” ma me balukko tala, mena. Mu am Bur Laili ko sokel te la.†

⁴ Bur Laili ko kuting munan duap duap nangarso, bare Bur Laili mu suanta.

⁵ Se Kari Biya ko ura duap duap nangarso, bare Kari Biya mu suanta.

⁶ Se Kaem ko ura mu lage duap duap te betesan, bare Kaem suanta wore kariimet suen la nunga ningi ura duap duap umu bita saposo.

⁷ Se kariimet suan suan nunga ningi mu Bur Laili ko sokel wetang saposo, se kariimet te nunga sangorsan.

* **12:1:** Bur Laili ko kuting munan nangarso: Romans 12:4-8, 1 Corinthians 14 se Ephesians 4:11. † **12:3:** 1 John 4:2-3 ago arikko.

⁸ Bur Laili kari bo ikia sinar ko den balukko sokel tuso. ‡ Ale Bur Laili suanta umu tala, kari bo ikia ningo balukko sokel tuso. §

⁹ Ale Bur Laili suanta umu tala, kari bo kiwem bibiya te bitirukko ko gomang ningi nunguning sokel ago mu tuso. Ale am Bur Laili suanta nung tala, kari bo kuera ikes nungok burangarukko sokel tuso.

¹⁰ Ale koma suanta tala kari bo mu miracle bitirukko sokel tuso, ale bo mu Kaem kuring wetang saparukko sokel tuso. * Ale bo mu wit mairap kaginawoso agi, Kaem ko Bur Laili umu ura bitawoso agi, umu ko iki bataguk ale balukko sokel tuso. † Ale bo mu kuamili geraguk se den duap duap te munakarukko sokel tuso, se bo mu den umu ko iki bataguk ale wetang te balukko sokel tuso. ‡

¹¹ Ura langilong imi suen la mu Bur Laili koma suanta nung tala bita saposo. Ale am noko gomang te la ura umu kariimet suan suan nungaru guruguso.

Kristus ko kumik lilim

¹² Kari ko kumik lilim mu suanta, bare ko kumik nuamur nuamur mu suen biya. Ale nungun-

‡ **12:8:** Bur Laili ikia sinar ko den balnakko nangarso: Matthew 10:19-20; 22:21; Acts 6:10. Kristus mu anananga ikia sinar: 1 Corinthians 1:30; Colossians 2:2-3. § **12:8:** Bur Laili mel kaluwura la aniso mu wetang saposo: John 4:18; Acts 5:3.

* **12:10:** Bur Laili ko sokel te den balu paoga: Acts 11:28; 21:10; Romans 12:6; 1 Corinthians 14. † **12:10:** Wit mairap kaginawoso agi wore ko kausa sang: Matthew 16:22; 22:18; Acts 16:16-18; 1 Thessalonians 5:19-22; 1 John 4:1-3. ‡ **12:10:** Nangamili nagiring geraga ko sokel: Acts 2:4; 10:46; 19:6; 1 Corinthians 13:1; 14:1-5,13-19, 27-28.

ingta, nuamur nuamur mu suen biya, bare tai ilu biguwusan mu kari suanta ko kumik suanta ma balsan. Se Kristus ko kumik mu uwutata.

¹³ Mu awuk, ana suen la, Juda ko ta, Greek ko ta, se ura dungan kariimet ta, se ura dungan kariimet mena ta, ana Bur Laili suanta te anuwa marak taman ale Kristus ko kumik suanta iwita bagasan. Ale Bur Laili suanta nung te tala yu marak nangarso se nasan.

¹⁴ Bare ana ikisan, kari ko kumik mu nuamur suanta mena, wore ko nuamur nuamur mu suen biya.

¹⁵ Tuaturum bo balikko: Nika siwik ka manuk, “Ani nika kiting mena,” mauk, “bore te se ani nika kimik ko nuamur bo mena,” mauk, bare ikiko, nu bataga namarukko me terong.

¹⁶ Aking ka degewa ka manuk, “Ani nika motam mena,” mauk, “bore te se ani nika kimik ko nuamur bo mena,” mauk, bare mena, nu kota numi siluwu namarukko me terong tala.

¹⁷ Agi nika kimik lilim la mu nika motam iwita mu, nika kimik nuamur awuk wore te den ikiko? Agi nika kimik lilim la mu nika degewa iwita mu, nika kimik nuamur awuk wore te mel siring ikiko?

¹⁸ Bare ikialko, anananga nangimik lilim la mu uwuta mena. Kaem ko gomang te aniram wore te, anananga nangimik nuamur nuamur koma koma diram la ko kuwim te awu awu ago namaram.

¹⁹ Se nuamur nuamur umu suen la nangimik nuamur bo suanta iwita bagamon mu, ana nangimik lilim baganak i?

²⁰ Bare uwuta mena. Ana nangimik mu suanta, bare ko nuamur nuamur mu suen biya.

Kris alo nunumi sangaru se motam suanta bag-amonko

²¹ Agi namotam mu nagiting manuk, “Ani nika saonga ko me kuesam,” mauk i? Agi nasupuling nasiwik manuk, “Ani nika saonga ko me kuesam,” mauk i? Mena.

²² Nangimik ko nuamur sang ana balsan sokel mena masan, bare nangimik nuamur suen la borta te ana yawarakala ningo la bagasan.

²³ Se nangimik nuamur sang ana ko ikisan memek nuam, borta ana ninguru ko sinar tanakko. Ale nangimik nuamur saki ko ariga me terong, mu ana ira kaluwura la ko sinar tasan.

²⁴ Ale nangimik nuamur saki ko ariga terong, mu ana me ira kaluwusan. Bare Kaem kota nangimik nuamur nuamur umu gi nunga kuwim kuwim te diram awuram. Ale nangimik nuamur saki nunup mena, mu nunup biya nungaram.

²⁵ Bore te se, nangimik suanta umu ningi paoga biluluwura bo me anirukko. Bare nuamur suen la mu nunumi ko kua se nunumi ko sinar tamonko.

²⁶ Nangimik nuamur bo ikup arigok ale yaman moruk, mu nangimik nuamur suen la karogo la yaman umu gimonko. Se nangimik nuamur bo nup biya tauk, mu suen la karogo la amilmilam-onko.

²⁷ Ario, aitak mu nina iwita ikialko, nina suen la mu Kristus ko kumik lilim iwita, se nina suan suan mu noko kumik nuamur nuamur iwita.

²⁸ Se sios ningi mu, Kaem giram apostle alo nunga awuram, ale kowom kaora mu, prophet alo, asele kausa kari alo, asele miracle betera ko kari alo, se kuera ikes nunga burangara ko kari alo, se kariimet saki nunga saonga ko kari alo, se

sios kiti guruga ko kari alo, se nungamili nuguring geraga se den duap duap te munakara ko kari alo, mu nunga awuram. Kaem ana Kris alo nanga ningi ura kari iwita nunga awuram.

²⁹ Se awuk, ana suen la mu apostle alo e? Agi awuk, ana suen la mu prophet alo e? Agi ana suen la mu kausa kari alo e? Agi ana suen la mu miracle betera kari alo e?

³⁰ Agi ana suen la mu kuera ikes nunga burangara ko kari alo e? Agi ana suen la mu nangamili nagiring geraga se den duap duap te munakara ko kari alo e? Agi ana suen la mu den umu ko iki batoga ale ko nunguning wetang te bala ko kari alo ko nanga awuram e? Mena.

³¹ Bare nina munan saki bibiya nunguningkiri wore talko ninguru sail tagiralko.

Bare ani aitak munan lage bo yawara nunguningkiri mu ninga kausekko.

13

Nanimi kua tua ko munan

¹ Ani angamili agiring gerak se kari ko den duap duap te munaka se engel alo nunga den agotala te munakarik, bare saki alo me kua nungarik mu, ani goyak bawe am ngual kasik nirung kapawara wore toroman.

² Agi ani prophet ura ago gek am baga se, ikia se mel yumura suen la ko iki sapawirik, agi angamang ningi nunguning te duruk bibiya sarumuwirik, bare saki alo me kua nungarik, mu ani am mel yam tala.

³ Agi aga melmasak suen la kariimet nungumik mel mena mu nungarik, agi kariimet nunga tama

te aga kaimon, bare ani aga bo me kua tuek, mu ani ningi mel ningo bo me taikko, mena.

⁴ Bo kua tua ko munan mu iwita: Gemang anise kua kapara. Kiwem ningo saki alo nongote betera. Kariimet saki nunga mel suen biya ariga ale gemang me magara. Kualala kasik me namara.

⁵ Terter te me namara. Keta nimi ko la me ikia. Pasak ala gemang me magara. Saki memek kimik te betera se ko kamili sapa namara.

⁶ Bo kua tua ko munan mu munan memek biriruwuso, bare munan nunguning umu ko ninguru amilmiloso.

⁷ Bo kua tua ko munan mu, memek suen la te ka sangukko; gemang ningi nunguning sokel tuokko; gemang motam sangam aora tuokko; se ikup mel suen la te gek am la pempem la sanami se lagerko.

⁸ Bo kua tua ko munan mu kumik menara mena. Prophet ura mu menarukko. Nangamili geraga se den duap duap te munakara mu menarukko. Ikia se mel yumura ko ari ikia ko munan mu menarukko.

⁹ Ana aitak melmasak sang la ikisan. Ale ana melmasak sang ko den balsan.

¹⁰ Bare maingte melmasak lilim la se ningo diram la mu tairukko tom mu, melmasak sang la ikia ale bala ko munan umu yumu namarukko.

¹¹ Tom ani kuriang gotek la бага se mu, ani kuriang gotek iwita munakakasam, ale kuriang gotek iwita ikia tokasam, ale kuriang gotek iwitala ikia gurugu patawukasam. Bare tom ani garukerem mu, ani kuriang gotek ko ikia mu angamili sapa namaram.

¹² Aitak ana mel tama bur ningi ari turutuwu

kam ariwasan. Bare maingte mu ana mel suen biya wetangaruk se ari sapanakko. Aitak ani katir katir ko ikisam; bare maingte mu, ani ninguru ko iki kutuwurekko, aitak nu ani ninguru aga iki kutuwuwoso iwitala.

¹³ Bare munan ilagala suan sanamaman bagasan mu iwita: Nangamang ningi nunguning, se Kaem kote la loaga lagara, se bo kua tua ko munan. Se ilagala suan umu nunga ningi den ponor biya nunguningkiri mu, bo kua tua ko munan umutang mel biya nunguning.

14

Kaem kuring wetang sapara ko munan se nangamili nagiring geraga ko munan

¹ Bo kua tua ko munan ilu kuawu se, Bur Laili ko kuting munan duap duap ko nengemang bita se, bare Kaem kuring wetang sapara ko munan mu ninguru ko kua nanuguralko.

² Mu awuk, awiriya kuamili geragoso se den nu me ko ikia mu te munakoso, mu nu ali kari nongorak me munakoso, mena, mu nu Kaem ilak munakoso. Se nu uwuta munakawoso mu, kariimet bo nu kuring ikiok ale sinararukko mu me terong. Mu nu den se mel yumura wore Bur Laili ko sokel te baluwoso.

³ Bare awiriya Kaem kuring wetang saposu mu, kariimet nongomang motam sokel nungarso, sangam nungarso ale nongomang motam taso.

⁴ Kari kuamili geragoso se den bo nu me ikia mu te munakoso, mu nu kota numi sangarso. Bare awiriya Kaem kuring wetang saposu, mu nu sios lilim ko kariimet nunga sangarso.

⁵ Aninga angamang mu nina suen la ningamili geraguk se den saki nina me ko ikia mu te munakaralko aniso. Bare aninga angamang biyala nunguningkiri mu, nina Kaem kuring wetang sapa se lagaralko aniso. Mu awuk, awiriya Kaem kuring wetang saposo mu kari kuamili geragoso se munakoso mu kiaram. Bare kari kuamili kuring geragoso umu aking den kuring te aratam mu gurugok se sios ko kariimet lilim la ikimon ale sangam tamon mu, nu kari Kaem kuring wetang saposo mu ilak koma suanta ko.

⁶ Ario, aga singsang, iwita ikialko, ani nengete tairik ale den sang nina me ko ikia mu te munakarik, mu awuk nenenga sangukko? Mena. Bare ani mel iru saki Kaem aga kausam mu balik, agi ikia ningo saki agi, den yumura agi, kiti guruga den saki balik agi, mu asele ninga sangukko.

⁷ Se kolara amilmil ko mel, birak duap agi gitar te nirung ngual ngual betemon mu, awuk kariimet bo wur ko dogotak ko ikiokko? Mena. Bare wur ko dogotak te iki se kolamon mu asele ikimon ale ko sinarmonko.

⁸ Aking goyak kager ko dogotak te iki se me elemon, mu awiri kager ko numi nungok buran-garukko? Mena tala.

⁹ Se ni mu uwutatala. Ni dogotak bo kariimet me ko ikia mu te munakawer, mu awuk ta kariimet den ni baluwasam mu ko sinarmonko? Mena. Mu ni am keta sor ipi munaka lagasam iwita.

¹⁰ Nunguningta, ali lilim la imi ningi, mu den duap duap aniso. Bare den umu bo ta kumik nunguning mena iwita me aniso, mena. Mu nunga nunguning ago la.

¹¹ Buta se kari bo den ani me ko ikia mu te munakawuruk se ani ko nunguning me ko ikiek, mu ko ariga yam te mu, ani nu ilak mu kari iwareng nanimi me ko me ikia iwita.

¹² Se nina betela tala, nina Bur Laili ko munan duap duap gialko sail tagisan agi mu, munan sios lilim la sanguk ale laguwurokko umu ko sail tagiralko.

¹³ Duap bore te se, awiriya kuamili kuring geragoso se den balso umu, Kaem nu sanguk se den balam umu iki bataguk ale gurugokko ko sokel umu ko guranek bitirukko.

¹⁴ Mu awuk, kam ani angamili geragoso se guranek betesam mu aninga angamang motam lilim te guranek betesam, bare aga ikia mu garagar biya aniso.

¹⁵ Se ani munan awuk bore karikko? Mu ani munan ilagala la bitirikko. Ani kam bo te mu angamang motam te guranek bitirikko, ale kam bo te mu aga ikia te ikikuawu se guranek bitirikko. Ale wur te Kaem nup patawurikko mu, koma suanta tala bitirikko.*

¹⁶ Bare kam ni gemang motam te Kaem amilmil tuiwer se, kari bo bagoso mu den sumu nu me ko sinararuk, mu nu awuk ta nika amilmil den sumu ko kopa te “Nunguning” maukko? Mena. Mu nu den ni baluwasam umu ko nunguning me ko ikiso.

¹⁷ Ni yawarakala Kaem amilmil tusam agila, bare ni kari bo umu ni me sangorsam.

* **14:15:** Tom saki ana nangamili geragoso se te guranek betesan ale wur ilusan. Tom saki ana nanga ikia te guranek betesan ale wur ilusan. Bur Laili nanga sangarso: John 7:37-39; Romans 8:26; Ephesians 5:27.

18 Ani angamili agiring geraga se den suen biya te munakara ko munan te nenenga kia saperem, mu ko Kaem amilmil tusam.

19 Bare sios ningi mu, ani den nuna te munakara mu te den 5 iwita balik se nunga sanguk mu terong. Bare ani den nuna me ko ikia mu te, den 10,000 iwita balu te kolarik se nuamur bo me ta ko sinarmon, mu me terong.

20 Aga singsang, nina ninga ikia mu, kuriang mimili iwita me bagaralko. Munan memek ko mu, kuriang mimili ngualara sipira iwita bagaralko, bare ikia te mu kariimet garuk iwita ikia sinar ago bagaralko.

21 Batoga bo te den bo iwita aniso:

“Kari Biya iwita balam:

Ani kariimet sor saki ko mu nunga den koma kigilik mu te,

se nunga nuguring te aga kariimet imi nunga manikko,

bare mu betela nuna aninga agiring me ikimonko tala.”†

22 Bore te se, nangamili nagiring geraga se munakara ko munan mu, nongomang ningi nunguning alo mu nunga mena, bare nongomang ningi nunguning mena alo wore te ari ikimonko kausa iwita. Bare Kaem kuring wetang sapara ko munan mu, nongomang ningi nunguning alo mu nunga, bare nongomang ningi nunguning mena alo mu nunga mel mena.

† **14:21:** Tom mu te Juda alo nongomang aora biya, se Kaem nuna Assyria alo nuguting te ikup tamonko den imi te nunga maonam: Isaiah 28:11-12.

²³ Buta se sios lilim la tai biguwural ale ningamili nigiring geraguk se munakawaral se, saki me ikia mu agi, sang nongomang ningi nunguning mena alo mu utu nagumon ale ikimon mu, nina ngualasan sipisan iwita me balmon i?‡

²⁴ Bare tom nina suen la Kaem kuring wetang sapawaral se, kari bo gomang ningi nunguning mena agi, kari bo munan mu me ko ikia mu utu nagurok, ale den suen la baluwasan mu ikiok, mu den umu nu gomang motam atumok ale ko memek suen la wetang saparukko.

²⁵ Se mel yumura gomang motam ningi la ago lagoso mu wetang te aratu saparukko. Se nu bugura kulukok ale Kaem nup patawuruk ale baluk, “Nunguningta, Kaem nina nengerak bagoso!” ma balukko.§

Ana Kris alo biguwunak ale munan diram te la Kaem nup biya tunakko

²⁶ Buta se aga singsang, ana awuk balnakko? Ario, iwita beteralko: Tom nina suen la tai bolala awural agi mu, bo wur ago taiso agi, bo kiti guruga den ago taiso agi, bo mel bo iru Kaem kausam se ago taiso agi, bo kuamili kuring geraga agi ko nunguning balukko ago taiso agi. Bare munan suen la imi mu sios lilim la te sangam sokel tua ko lage te la bita saparalko.

²⁷ Se kariimet sang nungamili nuguring geraga te munakamonko agi mu, ilagala agi, ilagala suan iwita mu terong, umutang la munakamonko.

‡ **14:23:** Kariimet saki gusira den balman: Acts 2:13. § **14:25:** Bur Laili ko sokel te giris palagasan: John 16:8.

Bare suan suan munakamon, se bo mu den balsan mu gurugok ale ko nunguning balukko.

²⁸ Bare den umu ko nunguning bala ko kari bo me bagaruk agi mu, kari agi imet umu sios ningi kuring kalok ale gomang ningi la kota Kaem ilak munakarukko.

²⁹ Se prophet ilagala agi ilagala suan agi Kaem den nungarso mu koma koma balmonko. Se saki mu kariari den balsan umu nunga den se bagara aolak Kaem ko munan ago tuati ikimonko.*

³⁰ Se prophet alo umu, bo munakawuruk se saki dagiwasan mu ningi Kaem mel bo iru bo kausok agi mu, bo munakawoso mu kuring kalok ale nu kuring tuokko.

³¹ Mu awuk, nina singir la suan suan Kaem kuring wetang sapa se, kariimet suen la nunga kiti gurugal ale nongomang motam sokel tualko.

³² Prophet alo nunga nongomang motam Bur Laili ningi ura taso mu nongota ninguru bitarmonko.

³³ Mu awuk, Kaem mu munan ngual kasik, ngual ngual betera ko Kaem mena, nu munan di-ram la lila te betera ko Kaem. Sios suen la wonong wonong mu ko kariimet uwutata betesan.

³⁴ Se imet mu sios suen la ko biguwura ningi me munakamonko. Kuring bo nuna te munakamonko mu me aniso, bare Law baluwoso iwita, nuna nunumi ago kapamon ale bagamonko.

³⁵ Nuna mel i ko balmonko agi mu, nongota nunga kawam te nunga nugari nunga isarmonko.

* **14:29:** Den mel tutenakko: Acts 17:11; 1 Thessalonians 5:19-21.

Mu awuk, imet sios ningi munakara mu dolara ko mel.†

³⁶ Agi Kaem ko den mu nenenga ningi duap beteram e? Agi Kaem ko den mu nenenga te la tairam e?

³⁷ Awiriya numi ko ikiso nu prophet agi, Bur Laili ko munan sang noko ningi aniso agi mu, den ani bataguru ningarsam imi mu Kari Biya ko den iwita ikiokko.

³⁸ Bare nu biriruwurok mu nu kota mu, Kari Biya nu biriruwurokko.

³⁹ Bore te se, aga singsang alo, prophet den bala ko munan mu ko ninguru ko sail tagiralko. Ale nangamili nagiring geraga se munakara ko munan mu me menawuralko.

⁴⁰ Bare munan suen la ko lage munan te diram la beteralko.

15

Kristus kueram ale aking barasam

¹ Ario, aga singsang, aita mu ani den gilalong nengete apurem se nina ikiman ale aita te sanamiwasan mu ko ningamin kiti paoga iwita ninga manikko.

² Nina den gilalong ani ninga manem umu ilukuawural agi mu, nu borta te ninga sangaru taukko. Bare uwuta me beteral mu, nenenga nengemang ningi nunguning mu mel yam.

³ Ani den ikiem ale taem uwutatala ani ningarem, umu mel gira nunguningkiri. Se mu

† 14:35: Batoga saki girakala Greek den te batagorman mu te, verses 34-35 mu verse 40 buring ko aniso.

iwita: Kristus anananga memek ko kueram, batoga te aniram uwutata.*

⁴ Se nu mutim tuguman se day ilagala suan mu nu te barasam, batoga te aniram uwutata.†

⁵ Se nu Peter kote aratam, ale udagi olekem 12 mu nongote aratam se arigiman.

⁶ Ale udagi te mu, Kris alo 500 se ilu kia kam bagaman se nongote aratam se ari gilingiman. Se Kris alo umu suen biya aitak am marak bagasan, bare sang mu kua gilingiman.

⁷ Se udagi tala ko uria James kote aratam. Ale aking apostle alo suen la nongote aratam.

⁸ Ale nukum kitira mu, ani aga balsan, “kuriang ko tom aitak wore bilangaram” ko aga balsan mu agate aratam.‡

⁹ Mu awuk, ani mu apostle suen la nunga ningi mu am kituwura nukum te biya, se apostle bo ko iwita aga balmonko me terong tala, mu awuk, ani Kaem ko sios ninguru tala bita maguwu lagerem.

¹⁰ Bare Kaem gomang aisam ale aga aru tam, se aitak ani noko ura kari iwita bagasam. Se noko gomang aisam ko munan mu yam me ipi dagulu namaram, mena. Ani apostle alo suen la nunga kiarem ale ura sokel ago taem, bare ani umu ko aimi me patawasam, mena. Mu Kaem ko gomang aisam ale agarak bagakaso se te ura bitakasam.

¹¹ Se ani ura beterem agi, nuna ura beteman agi, wore ana suen la Kristus ko den gilalong

* **15:3:** Den sang giram aniram: Isaiah 53, Psalm 22, se den suen biya agotala. † **15:4:** Den sang giram aniram: Psalm 16:8-11 se Acts 2:24-32; Jonah 1:17 se Matthew 12:40; se den suen biya agotala. ‡ **15:8:** Paul Jesus arigam: Acts 9:3-6; 1 Corinthians 9:1.

apukasan, se den umu aitak nina ko nengemang ningi nunguning aram.

Kuera kuenakko, bare aking marak barasanakko

¹² Ana den apusan ale balsan, Kristus kueram bare aking barasam, masan. Se nenenga ningi mu, awuk se sang balsan kariimet kueman mu me barasamonko masan?

¹³ E kariimet kueman mu me barasamonko manak agi mu, Kristus kueram mu me barasam tala manakko.

¹⁴ Se Kristus kueram ale me barasam manak agi mu, ana den gilalong apusan mu den kawel ko manak, ale nina den umu te ira sanamasan mu nenenga sanamara sumu am kawel tala manakko.

¹⁵ Se mel bo biya tala mu, ana apostle alo den Kaem ko balsan mu den kawel la manakko. Mu awuk, ana Kaem ko balsan mu, nu Kristus kueram bare aking maraguwuram se barasam, masan. Bare nu me Kristus maraguwuram le mu, nunguningta kariimet kueman mu betela me barasamonko, manakko.

¹⁶ Se ana balnak kariimet kueman mu me barasamonko iwita manak agi mu, ana agotala balnak, Kristus me maraguwuram se barasam, manakko.

¹⁷ Se Kristus kueram mu me barasam manak agi mu, nenenga nengemang ningi nunguning mu me ninga sangukko, mena. Se nina ninga memek ningi yam bagasan, manakko.

¹⁸ Se betela, kariimet Kristus ko nongomang ningi nunguning aram se kueman, mu karogo tala sarenga namamonko, manakko.

¹⁹ Ikiialko. Ana marak bagara ko munan mu suanta eta imitang manak ale Kristus kote nanga ikia loagara bita se, marak bo bo me aniso manak agi mu, nunguningta, kariimet sinar mu nanga kawel mu ko am nongomang batagukko. Mu awuk, ana kariimet suen la nunga ningi ana memek biya bagasan.

²⁰ Bare mu uwuta mena! Mu nunguningta Kristus kueram, bare aking maraguwuram se barasam. Kariimet kueman mu suen la nunga ningi nu giram marak barasam, uwutatala, kariimet kuesan mu tom nukum te suen la barasamonko.

²¹ Kuera mateng ko munan mu, kari suanta te nanga ningi utu naguram; uwutatala, marak barasa ko munan mu, kari suanta tala te nanga ningi utu naguram.

²² Mu awuk, ana suen la Adam ko gue te taira, wore te se ana kuesan; uwutatala, ana Kristus ningi mu suen la aking barasanak ale marak baganakko.

²³ Bare ana suen la mu ko tom te diram barasanakko. Kristus nu giram barasam. Ale udagi peleruk tairukko mu te, ana noko kariimet mu barasanakko. §

²⁴ Ale umutang buring ko mu tom nukum taiso. Nu supuling duap duap sor taman ale ali sor se taiti lilim la bitaruwaman mu nunga nosokel menawu maguwu saparuk ale, kingdom lilim la gurugu Kaem nanga Nainet mu kuting te bitirukko.

§ 15:23: Kris alo barasamon Jesus koma te biguwumonko: 1 Thessalonians 4:15-17. Adam: Romans 5:12,18.

²⁵ Bare aitak mu nu ali sor taiti lilim la bituok karogo nama, kager memek nu ilak barimawasan mu nunga menawu suwik duap ningi nunga awurokko.

²⁶ Ale nukum kitira mu, kager memek kuera mateng mu menawurokko.

²⁷ Mu awuk, aitak mu Kaem “mel suen la mu nu bituokko suwik bowa ningi awuram”.* Bare bala, “Kaem mel suen la mu nu bituokko suwik bowa ningi awuram,” mu ikinak ale Kaem mel suen la se kota numi ago la nu bituokko suwik bowa ningi beteram iwita me ikinakko, mena.

²⁸ Se tom Kaem mel suen la Kristus bowa ningi awu saparuk, mu asele Kristus, ko Nuet mel suen la nu bowa ningi awuram mu, kota numi nu bowa ningi bitiruk, se Kaem mel suen la mu bitaru saparukko.

²⁹ Nina saki balsan, kariimet kuesan mu me aking barasamonko masan. Se kariimet saki nunga sikisaki kueman mu nunga sangarmonko non-goma tasan ale anuwa marak tasan mu, ana awuk nunga balnakko? Mu awuk ta nunga sangukko?

³⁰ Se ana apostle alo mu betela, kariimet kueman mu me barasamonko agi mu, ana anape ko ura imi ko ikup memek hour suan suan te nanga maguwurokko taiso wore ura imi ko am nasupuling diruwu lagasan?†

³¹ Aga singsang, nina ta, ana ta, ana suen la nanga Kari Biya Jesus Kristus ningi bagasan, se ani nego ko amilmilasang ale den imi wetang te

* **15:27:** Kristus mel suen la bitaruwoso: Psalm 8:6; Matthew 28:18; Hebrews 2:5-9. † **15:30:** Kris alo mu ikup gimonko: Romans 8:36. Apostle alo ikup gikasan: 2 Corinthians 4:8-11; 11:23-28.

balsam: Nunguningta, ani day suan suan te mu ani memek te kuerem iwita aimi ikisam.

³² Ani Ephesus ko kariimet mu mel daong bibiya iwita nongorak kagerakasam. Bare ani ali kari aga ningo ko kagererem le mu, ani anape mel ningo ningi arigem? Nina balsan kariimet kuesan mu me barasamonko masan agi mu, terong,

“Ana am no gi se amilmilanakko,

mu awuk, ana ukuruk se kuenakko.”[‡]

³³ Kawel kari ninga kulurmon bore ko sinar talko! Mu awuk, “Kari memek nongorak nimi gia mu ka ningo nuam maguwurko.”

³⁴ Buta se nina ikia ngualara saparal ale, udagi kilek memek me beteralako! Nenenga ningi saki Kaem ko me ikisan, umu ko dolaralko!

Marak barasa ko nangimik ariga

³⁵ Se kari bo isok, “Kari kueman mu awuk ta barasamonko? Nunga nungumik nongoma mu ko ariga awuk ta ko?”

³⁶ Bare mu kari ngualara ko isa ngualara! Tam muguri ni agusam, mu kueso iwiso ale asele gurek iru pagoso ale tarigiso.

³⁷ Ni wheat agi anapeya tam muguri agusam mu, ni tam iwita ari se me agusam, mena. Mu ni yam ta mel muguri bo iwita agusam.

³⁸ Bare mel muguri umu aragoso ale tam, Kaem ko te iki se nungam wore te diram koma taso, ale luan, kower, gawa se nunguning beteso.

[‡] **15:32:** Isaiah 22:13. Paul Ephesus wonong te: Acts 19:1-2,8-10.

³⁹ Melmasak suen la nunga nungumik mu koma suanta mena: Kariimet nunga mu duap bo, girum ko melmasak mu duap bo, inangnang mu duap bo, se wal nunga nungumik mu duap bo.

⁴⁰ Se taiti kuali ko mel ago, se ali ko mel ago. Taiti kuali ko mel nunga nungumik bala mu kigilik, se ali imi ko mel nunga nungumik ariga mu kigilik tala.

⁴¹ Worem ko nikitang ko ariga mu kigilik, se sige ko nikitang ariga mu kigilik, se baras nikitang ko ariga mu kigilik. Se baras nongota nongota nunga nikitang ariga mu kirker tala.

⁴² Se kariimet kuera mu barasamon mu koma suanta tala ko. Nungumik ago kueman mu maga iwi namara ko mel. Se nungumik ago barasamonko mu, duap bo, me udagi maga namarukko wore ago barasamonko.

⁴³ Kariimet kueso mu ko kumik ariga memek se sokel mena mutim tugusan, bare marak barasa te mu nikum ago se sokel ago barasukko.

⁴⁴ Kam mutim tuguman mu, ali ewere ko kumik ago mutim tuguman. Bare barasa te mu, kualala ko kumik ago barasukko.

Ana ali imi ko nangimik ago iwitata, kualala ko nangimik mu karogo tala.

⁴⁵ Se batoga te baluwoso iwita: “Kari gira Adam, mu nungam ale marak tuam se kari ko barasu sanamaram.” Bare Adam udagi mu nuguta kari marak tuso se barasu sanamoso.

⁴⁶ Kualala ko mu me giram, mena. Ali imi ko mu giram, asele kualala ko mu kowom kaoram.

⁴⁷ Se kari motam motam nunguningkiri mu, ali ewere ko gege te nungam. Bare kari kowom kaora

mu duruk wonong ko kari.

⁴⁸ Ali imi ko kariimet mu, nunga kari gira umu toroman tala; se duruk wonong ko kariimet mu, duruk wonong ko kari umu toroman tala.

⁴⁹ Se aita ana nangimik ariga ali imi ko kari Adam ko kumik ariga iwita ana karogo bagasan. Bare udagi mu, ana nanga nangimik ariga kari duruk wonong te tairam wore ko kumik ariga iwita mu tanakko.

⁵⁰ Aga saki alo, ani ninga manorsam, ali imi ko nangimik lilim ago Kaem ko kingdom ningi me kasu nagunakko. Uwutatala, ali imi ko mel, magara kuenera ago, mu sor magara kuenera mena umu ningi me kasu nagurokko.

⁵¹⁻⁵² Iwita ikialko. Ani den bo yumura la aniram wore ninga manikko, mu iwita: ana suen la me kua sapanakko, sang am marak baganak, se tom nukum te biugel niaruk se pure bilik ma kam agi, namotam kui parang ma kam, nangimik lilim ko ariga geragukko. Mu awuk, tom biugel niaso mu, kariimet kueman mu nungumik lilim, ariga iru, udagi me maga namarukko, mu ago barasamon, se ana suen la nanga nangimik ariga iru la ko. §

⁵³ Mu iwita: nangimik maga yumu namarukko mu betenak ale, nangimik me maga yumu namarukko mu tanakko. Nangimik kua iwi namarukko imi betenak ale, nangimik me kua iwi namarukko mu tanakko.

⁵⁴ Se tom umu te munan umu suen la nangimik te aratuk mu, batoga bo te aniso mu nunguning

§ **15:51-52:** Kaem nangimik lilim iru nangarukko: Matthew 24:31; Romans 8:23; 2 Corinthians 5:1-4; Philippians 3:20-21; 1 Thessalonians 4:15-17.

kaparukko, mu iwita baluwoso: “Kaem kua iwi namara ko sokelel menawuram, ale am menawu saparam!”*

⁵⁵ “Se kuera mateng, nika sokel apoko ya? Kuera mateng, nika gatu apoko ya? Aitak mena.”†

⁵⁶ Kuera mateng ko gatu mu munan memek. Se munan memek mu law te sokel taso.‡

⁵⁷ Bare ana Kaem amilmil tunakko! Nu nanga Kari Biya Jesus Kristus te sokel nangarso, se ana kager menawusan ale sokel ago sanamasan.

⁵⁸ Bore te se, aga singsang yawara, nina sokel ago sanamaralko, me ira peleralko. Tom suen biya Kari Biya ko ura ninguru iluwalko. Mu awuk, nina ikisan, nina Kari Biya ko ura kowar towasan mu yam ipi me namarukko, mena.

16

Kaem ko kariimet nunga saonga ko nuguting munan bolala awukasan

¹ Se aitak mu ani Kaem ko kariimet munan bolala awura ale nunga saonga ko den balikko: Ani sios Galatia ningi suen la uwutata betemonko nunga manem, uwutatala nina beteralko ninga manorsam.

² Week suan suan ko ubou suen la te, nina suan suan ura betesan ale ningi manga tasan mu, nuamur due ko ilu biguwu se bagaralko. Se tom ani tairik mu, manga bo iru bolala awura bo me anirukko.

* **15:54:** Isaiah 25:8. † **15:55:** Hosea 13:14. ‡ **15:56:** Munan memek mu law te sokel taso: Romans 7:7-11. Law se munan memek: Romans 5:13; 6:23; 7:13. Kristus nunga sokel menawuram: Romans 7:24-25.

³ Se tom ani tai aratik mu, ani den kagin ko tam gawa la bataguru nungek ale, kari nina nunga atumu keresan mu nungaru gurugek se ninga nigiting munan manga betesan mu ago Jerusalem namamonko.

⁴ Se ani ko ikiek terong agi se ago Jerusalem namarikko iwita mu, asele nuna ani agarak nama-monko.*

Paul ko aolak ko ikia nungam

⁵ Aninga ikia mu ani nama Macedonia ningi aratik ale asele geraga geraga tai nengete aratikko ikiwasam.

⁶ Ko ikia ani tom saki ago nengerak bagarikko iwita, agi tuwik marir kam biya taiwoso mu ko tom lilim la nengerak bagarikko iwita ikisam. Asele udagi aking sor aguwaya te namarikko umutang ko aga saongal se te namarikko.

⁷ Ani aítak la tai ningarkik, ale ningarki sapa se aking sor bo te namarikko iwita me ikisam. Aninga angamang, se aking Kaem ko gomang uwuta agi mu, ani tom sang karogo nengerak bagarikko angamang aniso.

⁸ Bare ani imi te Ephesus am bagarik la nama Pentecost tom tai aratukko.

⁹ Mu awuk, ani ura ningo bitirikko ko lage kuring aromemek kapa aisam, bare den gilalong ani agiring te umu ko biruwura ko kariimet suen biya tala bagasan.†

¹⁰ Se Timothy nengete tairuk mu ninguru ko sinar tal se gomang amilmil ago ninga ningi

* **16:4:** Nuguting munan bolala awukasan: Romans 15:25-27; 2 Corinthians 8:1-15; Galatians 2:10. † **16:9:** Paul Ephesus sor te: Acts 19:1-2,8-10.

bagarukko. Nu ani Kari Biya ko ura iluwasam imi iwitatala giwoso.

¹¹ Awiriya bo noko ura me ta biriruwurokko. Se tairukko mu, nengemang lila te beteral se agate tairukko. Ani nu ko singsang nongorak tairukko nunga kimi bitawasam.‡

¹² Aitak nanga bo Apollos ko iwita balikko: Ani sokel karogo nu nanga singsang nongorak nengete namarukko diruwurem. Nu aitak la nengete namarukko gomang mena, bare udagi kuring bo kapa tuok mu asele nengete namarukko.

Den nukum se den amilmil

¹³ Sinar ago bagaralko; nengemang ningi nunguning te gek am bagaralko; aora biya tala sanamaral; ale sokel ago tala bagaralko.

¹⁴ Munan suen biya beteralko mu, ninimi kua tua ko munan te la beteralko.

¹⁵ Nina ikisan, Achaia sor lilim la te mu, Stephanas ko imet kuriang ago nongomang gurguman ale giriman Kris kariimet ko arataman. Ale nongomang ningi nunguning te Kaem ko kariimet nunga saonga ura bitawasan. Bore te se, aga singsang, ani iwita ninga manorsam,

¹⁶ nina kariimet uwutata mu se, awiriya bo bo ura kowar uwuta iluwasan mu nunga kua kaparal ale uwutatala beteralko angamang aniso.

¹⁷ Ani ninguru amilmilerem, mu awuk, munan nina ani agate beteralko me terong mu, Stephanas, Fortunatus se Achaicus karogo taiman ale agate beteman.

‡ **16:11:** Paul Timothy nongote beteram: 1 Corinthians 4:17. Timothy kulak nuam: 1 Timothy 4:12.

¹⁸ Nuna aninga angamang motam tagi patawu-man, se ani ikisam nina agotala amilmilaman. Se kariari uwuta umu mu nina ninguru nunga ari ikialko.

¹⁹ Sios suen la Asia province ningi mu, nunga den amilmil nengete betesan. Aquila se Priscilla se Kris alo nunga kawam te tai biguwusan mu Kari Biya nup te amilmil den yawara nengete betesan.

²⁰ Kris kariimet suen la imi te mu den amilmil ningarsan. Amilmil yawara ninimi tui se nigiting iluwalko.

²¹ Imi ani Paul, agata agiting te den amilmil imi bataguru ningarsam. §

²² Awiriya Kari Biya me kua tuso mu am memek taukko.

Kari Biya, ni tairko!*

²³ Kari Biya Jesus ko gomang nangara nengerak bagarukko.

²⁴ Jesus Kristus ningi aninga kua ningara nina suen la nengete namoso. Nunguning.

§ **16:21:** Paul 1 Corinthians ko den baluwaram se kari bo tam gawa te batogam, bare nukum te nu kota ko kuting molak awote beteram. * **16:22:** Paul den tukang imi Aramaic den te batogam: Marana tha.

KAEM KO DEN
The New Testament and portions of the Old Testament
in the Waskia Language of Papua New Guinea
Buk Stat, sampela hap long Buk Song, ol Provep, na
Nupela Testamen long tokples Waskia long Niugini

Copyright © 1985, 2011, 2014 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Waskia

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-11-07

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023

45c04e90-82c9-592e-bfe2-f39dfa146f32